

ДОПОВІДЬ ЩОДО СИТУАЦІЇ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1 СЕРПНЯ 2022 РОКУ – 31 СІЧНЯ 2023 РОКУ

24 березня 2023 року

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

Україна

ДОПОВІДЬ ЩОДО СИТУАЦІЇ З ПРАВАМИ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

1 СЕРПНЯ 2022 РОКУ – 31 СІЧНЯ 2023 РОКУ

24 березня 2023 року

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

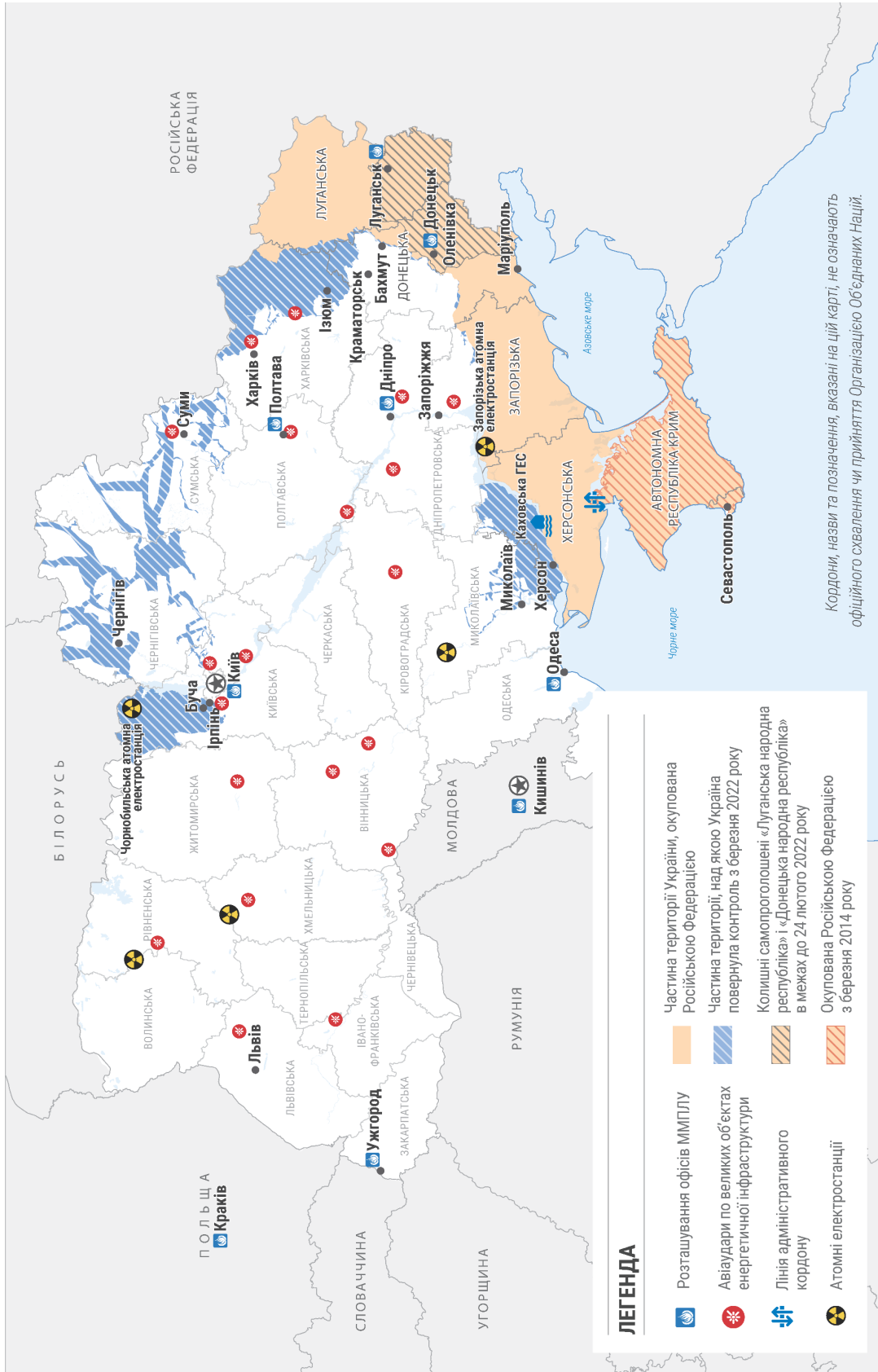
Україна

Зміст

I.	РЕЗЮМЕ	1
II.	МЕТОДОЛОГІЯ.....	4
III.	ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ.....	6
A.	Жертви серед цивільних осіб.....	6
	Жертви серед цивільних осіб за звітний період.....	6
	Інциденти, пов'язані з мінами, та вибухонебезпечні залишки війни	8
	Жертви серед цивільних осіб за весь період конфлікту	9
B.	Руйнування та пошкодження цивільних об'єктів	10
	Медичні заклади й заклади освіти	10
C.	Удари по критичній енергетичній інфраструктурі.....	11
IV.	ПРАВА ЛЮДИНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, ОКУПОВАНИЙ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ.....	12
A.	Застосування російського законодавства на окупованій території.....	12
B.	Право на життя, свободу та особисту недоторканність.....	13
	Вбивства	13
	Затримання у зв'язку з конфліктом	13
	Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом.....	16
	Поводження з військовополоненими	17
	Переміщення або переселення цивільних осіб.....	18
	Примусовий призов	20
C.	Економічні й соціальні права.....	21
	Право на соціальне забезпечення і здоров'я	21
D.	Громадянський простір та основоположні свободи.....	22
	Свобода думок, вираження поглядів, зібрань і об'єднання.....	22
	Свобода релігії або переконань.....	23
E.	Здійснення правосуддя та відповідальність	24
V.	ПРАВА ЛЮДИНИ НА ТЕРИТОРІЇ, ЯКА КОНТРОЛЮЄТЬСЯ УРЯДОМ УКРАЇНИ.....	26
A.	Право на свободу та особисту недоторканність.....	26
	Затримання у зв'язку з конфліктом	26
	Гендерно зумовлене насильство, зокрема сексуальне насильство	27
	Поводження з військовополоненими	29
	Вбивства цивільних осіб.....	29
B.	Економічні й соціальні права.....	29
	Право на соціальне забезпечення і здоров'я	29
	Право на достатній життєвий рівень, зокрема на житло	30
C.	Громадянський простір та основоположні свободи.....	31
	Свобода думок, вираження поглядів і зібрань.....	31
	Свобода релігії або переконань.....	31
	Закон про меншини.....	32
D.	Здійснення правосуддя та відповідальність	33
	Закон про колабораційну діяльність.....	35
VI.	ТЕХНІЧНА СПІВПРАЦЯ ТА РОЗБУДОВА СПРОМОЖНОСТІ	37
VII.	ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ	38

УКРАЇНА: МОНІТОРИНГОВА МІСЯ ООН З ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Станом на 31 січня 2023 року

Дата створення: 15 березня 2022 року Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

I. РЕЗЮМЕ

1. Ця тридцять п'ята доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ) щодо ситуації з правами людини в Україні охоплює період з 1 серпня 2022 року до 31 січня 2023 року. Вона підготовлена за результатами роботи Моніторингової місії Організації Об'єднаних Націй з прав людини в Україні (ММПЛУ)¹.
2. Через збройний напад Російської Федерації на Україну, що триває, ситуація з правами людини на всій території країни залишається вкрай важкою. Міжнародний збройний конфлікт призвів до цілої низки порушень прав людини, як цивільних осіб, так і комбатантів. УВКПЛ підтвердило численні твердження про свавільне позбавлення життя, свавільні затримання та насильницькі зникнення, катування та жорстоке поводження, а також сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом (СНПК).
3. Упродовж звітної періоду УВКПЛ зафіксувало загалом 5987 жертв серед цивільних осіб, з них 1605 загиблих і 4382 поранених. Проте, фактична кількість жертв, ймовірно, істотно вища, оскільки ці цифри включають лише ті випадки, які УВКПЛ змогло підтвердити. Значна кількість жертв серед цивільних осіб була спричинена нападами, під час яких застосовувалася зброя вибухової дії із широкою зоною ураження. Війна завдала тяжкого удару по цивільному населенню, зокрема внаслідок бойових дій гинуть цілі групи людей, а у деяких випадках – відразу декілька членів одних і тих самих сімей.
4. З жовтня 2022 року російські удари, спрямовані на критичну енергетичну інфраструктуру, вбили щонайменше 116 цивільних осіб і поранили мінімум 379 осіб. Вони призвели до серйозного дефіциту електроенергії, негативно впливаючи на здатність населення пережити зиму. Крім того, бойові дії істотно вплинули на цивільну інфраструктуру й житло. За звітний період УВКПЛ зафіксувало пошкодження чи руйнування 107 медичних закладів і 179 закладів освіти. Пошкодження й руйнування цивільної інфраструктури також заважало здійсненню інших прав людини, зокрема права на безпеку, здоров'я, працю, освіту, житло, соціальну підтримку й послуги для осіб з інвалідністю, свободу релігії або переконань.
5. Упродовж звітної періоду УВКПЛ задокументувало вбивства 21 цивільної особи російськими збройними силами,² як шляхом позасудових страт, так і шляхом нападів на окремих цивільних осіб. Воно задокументувало також 214 випадків насильницького зникнення й свавільного затримання цивільних осіб (185 чоловіків, 24 жінки і 5 хлопчиків) на території України, яка була чи залишається окупованою Російською Федерацією. Російські збройні сили заарештовували жертв у них удома, на робочих місцях, на вулиці або на блокпостах під час так званої «фільтрації». УВКПЛ задокументувало 10 випадків насильницького зникнення та свавільного затримання працівників засобів масової інформації й правозахисників (7 чоловіків, 3 жінки) на території, окупованій Російською Федерацією.
6. УВКПЛ серйозно стурбовано фактами свавільного затримання, насильницького зникнення та катувань або інших видів жорстокого поводження з дітьми. Упродовж звітної періоду УВКПЛ задокументувало насильницькі зникнення п'ятох хлопчиків віком від 14 до 17 років, учинені російськими збройними силами. До всіх дітей застосовували катування або інші види жорстокого поводження, а в одному випадку жертву було депортовано до Білорусі.

¹ ММПЛУ була направлена в Україну 14 березня 2014 року для моніторингу ситуації з правами людини на всій території України з особливою увагою до Автономної Республіки Крим, східних і південних регіонів України, підготовки доповідей і внесення рекомендацій Урядові та іншим суб'єктам щодо розв'язання проблем у галузі прав людини. Докладніше див. А/НРС/27/75, пп. 7-8.

² УВКПЛ називає збройними силами Російської Федерації всіх суб'єктів, які воюють від імені Російської Федерації, зокрема збройні сили та Національну гвардію Російської Федерації, а також зв'язані з ними озброєні групи колишніх самопроголошених «республік» та контрактників військових і безпекових структур Групи Вагнера. Так само УВКПЛ називає російськими військовополоненими всіх осіб із вищезгаданих сил, які потрапили до рук воюючої сторони, незалежно від їхнього громадянства.

7. За період із лютого 2022 року до 31 січня 2023 року УВКПЛ задокументувало 133 випадки СНПК (щодо 85 чоловіків, 45 жінок і 3 дівчаток), більшість з яких мала місце на території, окупованій Російською Федерацією. 109 випадків були ймовірно скоєні Збройними силами або працівниками правоохоронних органів чи виправних установ Російської Федерації. Сексуальне насильство часто вчинялося в контексті позбавлення волі, а також у житлових районах сіл. Воно також скоювалося Збройними силами Російської Федерації під час таких званих «фільтраційних» процесів. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало три випадки зґвалтування жінок у невеликих населених пунктах, де базувалися Збройні сили Російської Федерації.
8. УВКПЛ задокументувало переміщення цивільних осіб до районів окупованої території або до Російської Федерації, причому в деяких випадках це може бути рівносильно примусовому переміщенню чи депортації. Це, зокрема, переміщення дітей та дорослих, які мешкали в спеціалізованих установах, і дітей без супроводу з районів Донецької, Харківської, Херсонської, Київської, Одеської та Запорізької областей, у період, коли ці території були окуповані Російською Федерацією або тимчасово контролювалися Збройними силами Російської Федерації.
9. УВКПЛ задокументувало, що обмеження свободи пересування, встановлені окупаційною владою, поставили під загрозу доступ до соціального забезпечення й медичної допомоги. Мешканці Харківської, Херсонської й Запорізької областей залишилися майже або взагалі без грошей, необхідних для задоволення життєво важливих потреб. У районах Херсонської області, які до листопада були окуповані Російською Федерацією, блокпости, встановлені Збройними силами Російської Федерації, з березня й до кінця окупації не дозволяли цивільним особам виїхати з їхніх сіл, що серйозно обмежило їхній доступ до медичної допомоги.
10. В Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, Україна («Крим»), окупованих Російською Федерацією³, окупаційна влада продовжила переслідувати людей через «публічні дії, спрямовані на дискредитацію» Збройних сил Російської Федерації і на «перешкоджання» їм. З того часу, як у 2022 році такі дії були визнані карним правопорушенням, і до 31 січня 2023 року УВКПЛ задокументувало судове переслідування 210 осіб. Упродовж усього 2022 року мало місце поступове збільшення кількості засуджених.
11. На території України, яка контролюється Урядом України, УВКПЛ задокументувало 91 випадок насильницького зникнення й свавільного затримання (79 чоловіків, 12 жінок), вчинений Збройними силами⁴ та правоохоронними органами України. Більшість затриманих були арештовані за підозрою у співпраці зі Збройними силами Російської Федерації або в інших формах пособництва останнім. УВКПЛ спілкувалося з 8 особами (3 чоловіками й 5 жінками), підданих кримінальному переслідуванню за злочин «колабораційної діяльності», деякі з котрих повідомили, що їх били під час арешту або після переведення до місць тримання під вартою, тримали без зв'язку з зовнішнім світом у неофіційних місцях позбавлення волі, відмовляли в отриманні правової допомоги, а під час допитів піддавали катуванням і жорсткому поводженню. УВКПЛ задокументувало також свавільне тримання під вартою 88 російських цивільних моряків, які в'їхали в Україну на законних підставах до 24 лютого 2022 року, але яким після того не дозволяли зійти з суден, що стояли в Ізмаїлі (Одеська область). Один моряк помер від хронічної хвороби через брак належної медичної допомоги.

³ Див. резолюції Генеральної Асамблеї ООН 68/262, 71/205, 72/190, 73/194, 73/263, 74/17, 74/168, 75/29, 75/192, 76/179 і 77/229.

⁴ УВКПЛ називає Збройними силами України всіх суб'єктів, які воюють від імені України, а саме Збройні Сили України (включно з підрозділами Територіальної оборони), Національну гвардію України та Державну прикордонну службу України (дві останніх підпорядковані Міністерству внутрішніх справ), деякі підрозділи Служби безпеки України (СБУ), Національної поліції та інших правоохоронних відомств, які беруть безпосередню участь у бойових діях, а також членів організованих рухів спротиву. УВКПЛ називає українськими військовополоненими всіх осіб із вищезгаданих сил, які потрапили до рук воюючої сторони, незалежно від їхнього громадянства.

12. Заслуховує на схвалення той факт, що 1 грудня Парламент України прийняв закон, спрямований на узгодження національного кримінального законодавства з Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання. Зокрема, визначення терміну «катування», передбачене цим законом, відповідає Конвенції.
13. З 24 лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало 24 випадки СНПК на території, яка контролюється Урядом України. Усі ці випадки мали місце в період із березня до липня 2022 року. Вони були вчинені переважно щодо чоловіків і полягали здебільшого у погрозах сексуальним насильством на початкових етапах тримання під вартою з боку співробітників українських правоохоронних органів, а також у примусі до публічного роздягання ймовірних порушників закону з боку цивільних осіб або осіб, які входили до підрозділів територіальної оборони.
14. УВКПЛ відзначає зусилля Уряду України з інтеграції підходу, орієнтованого на жертву, у розслідування випадків СНПК і з надання постраждалим допомоги. Воно також вітає ратифікацію Урядом Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульської конвенції), яка набрала чинності 1 листопада.
15. УВКПЛ вітає також рішення Уряду про підтримку та продовження виплати пенсій на всій території України, зокрема й тим особам, які були зареєстровані як ВПО до 24 лютого 2022 року. УВКПЛ зазначає, однак, що соціальна допомога тим, хто її потребує, часто залишається недостатньою. УВКПЛ продовжує документувати незадовільні житлові умови в районах, постраждалих від конфлікту, де у багатьох людей домівки пошкоджено чи зруйновано.
16. УВКПЛ задокументувало обшуки, проведені СБУ як «заходи безпеки» у кількох монастирях, офісах, закладах освіти та інших об'єктах нерухомості Української Православної Церкви (УПЦ). УВКПЛ стурбовано тим, що офіційні заходи щодо УПЦ могли мати дискримінаційний характер. УВКПЛ нагадує також про необхідність забезпечити, щоб усі, кому висуваються кримінальні обвинувачення, користувалися повним спектром абсолютних прав на справедливий судовий розгляд.
17. УВКПЛ продовжує здійснювати моніторинг кримінального переслідування за воєнні злочини в Україні. Вітаючи істотні зусилля Уряду України з кримінального переслідування за воєнні злочини та захисту права жертв на встановлення істини й на ефективні засоби правового захисту, УВКПЛ, тим не менш, стурбовано з приводу загальної справедливості у певних провадженнях. Зокрема, 12 порушників були визнані винними й засуджені за їхньої відсутності (*in absentia*), що за деяких обставин може суперечити праву бути судженим у своїй присутності.

II. МЕТОДОЛОГІЯ

18. Доповідь ґрунтується на інформації, отриманій за результатами 99 виїздів на місце, 32 відвідувань місць тримання під вартою та 1090 інтерв'ю з жертвами та свідками порушень прав людини, а також із родичами жертв та їхніми адвокатами, представниками Уряду, громадянського суспільства та іншими співрозмовниками⁵. Інформація для доповіді також отримувалася через аналіз судових документів, офіційних записів, відкритих джерел та інших відповідних матеріалів. Висновки ґрунтуються на перевірній інформації, зібраній із первинних та вторинних джерел, які оцінені як надійні та достовірні. Висновки включаються до доповіді за умови, що дотримано стандарт доведення, який передбачає наявність «достатніх підстав вважати», а саме тоді, коли, спираючись на сукупність перевіреної інформації, звичайний розсудливий спостерігач мав би достатні підстави вважати, що описані факти дійсно мали місце. Правові висновки робляться за наявності достатніх підстав вважати, що ці факти відповідають усім елементам складу порушення. Хоча УВКПЛ не може надати вичерпного викладу всіх порушень на території України, воно отримує та перевіряє інформацію через низку заходів відповідно до своєї розробленої методології та ґрунтує висновки на перевірених випадках.

ДІЯЛЬНІСТЬ УВКПЛ ЗА ЗВІТНИЙ ПЕРІОД

Дата створення: 15 березня 2022 року Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

19. УВКПЛ застосовує такий самий стандарт доведення й під час документування жертв серед цивільних осіб, пов'язаних із конфліктом⁶. У деяких випадках може знадобитися певний час, перш ніж будуть зроблені висновки, що означає, що кількість жертв серед цивільних осіб переглядається, як тільки з'являється нова інформація. УВКПЛ застосовує стандарт «достатні підстави вважати» для встановлення того, дії якої сторони призвели до жертв серед цивільних осіб. Слід зазначити, що процес підтвердження спирається на встановлені факти й що не всі жертви серед цивільних осіб обов'язково є смертями чи пораненнями, що порушують міжнародне гуманітарне право (МГП).
20. Хоча деякі порушення, висвітлені в цій доповіді, можливо, мали місце до звітного періоду, вся викладена в доповіді інформація була перевірена й задокументована у звітному періоді.
21. Інформація в цій доповіді використовується на підставі інформованої згоди джерел щодо її використання, а також власної оцінки УВКПЛ ризику шкоди, яку може заподіяти таке використання. Такий підхід може

⁵ Інтерв'ю проведені з 672 чоловіками та 418 жінками.

⁶ Див. УВКПЛ, Доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, 16 лютого – 15 травня 2019 р., доступна за посиланням www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16Feb-15May2019_EN.pdf, п. 20.

призводити до видалення даних, за якими можна ідентифікувати особу, для забезпечення конфіденційності або захисту джерел.

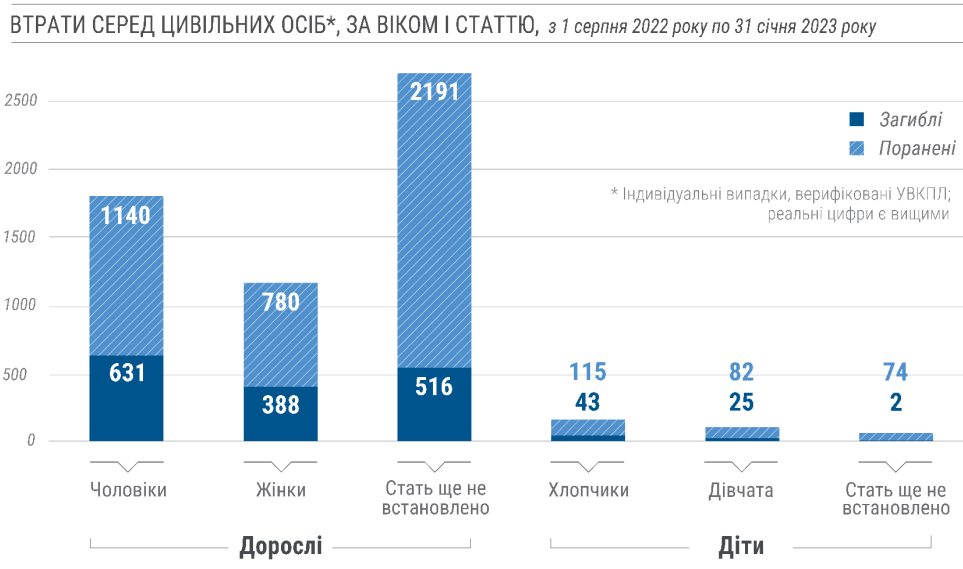
22. Згідно зі звичайною практикою УВКПЛ надсилало проект цієї доповіді державам, про які йдеться, для надання ними коментарів щодо фактів.

III. ВПЛИВ БОЙОВИХ ДІЙ НА ЦИВІЛЬНЕ НАСЕЛЕННЯ

A. ЖЕРТВИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ

Жертви серед цивільних осіб за звітний період

23. У період із 1 серпня 2022 року до 31 січня 2023 року УВКПЛ зафіксувало в країні 5987 жертв серед цивільних осіб. Це:
- 1605 загиблих (631 чоловік, 388 жінок, 43 хлопчики та 25 дівчаток, а також 516 дорослих і 2 дітей, стать яких ще не вдалося встановити);
 - 4382 поранених (1140 чоловіків, 780 жінок, 115 хлопчиків і 82 дівчинки, а також 2191 дорослий і 74 дитини, стать яких ще не вдалося встановити).
24. Це на 60 відсотків менше порівняно з попередніми шістьма місяцями, протягом яких було зафіксовано 15032 жертви, зокрема 6340 загиблих і 8692 поранених.

Дата створення: 15 березня 2022 року Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

25. Упродовж звітної періоду жертви серед цивільних осіб були задокументовані таким чином:
- 4796 жертв серед цивільних осіб [1220 загиблих (401 чоловік, 270 жінок, 31 хлопчик і 15 дівчаток, а також 501 дорослий та 2 дитини, стать яких ще не вдалося встановити) і 3576 поранених (735 чоловіків, 449 жінок, 91 хлопчик і 63 дівчинки, а також 2171 дорослий і 67 дітей, стать яких ще не вдалося встановити)] було задокументовано у 334 населених пунктах у районах, які контролювалися Урядом, коли цивільні особи загинули чи були поранені, що становить 80,1% жертв серед цивільних осіб, зафіксованих за звітний період.
 - 1191 жертва серед цивільних осіб [385 загиблих (230 чоловіків, 118 жінок, 12 хлопчиків і 10 дівчаток, а також 15 дорослих, стать яких ще не вдалося встановити) і 806 поранених (405 чоловіків, 331 жінка, 24 хлопчики й 19 дівчаток, а також 20 дорослих і 7 дітей, стать яких ще не вдалося встановити)] було задокументовано у 93 населених пунктах у районах, які були окуповані Російською Федерацією, коли цивільні особи загинули чи були поранені, що становить 19,9% жертв серед цивільних осіб, зафіксованих за звітний період.

26. УВКПЛ зауважує, що фактичні цифри, швидше за все, значно вищі. Багато повідомлень про жертви серед цивільних осіб ще не підтверджені УВКПЛ, перш за все повідомлення з Маріуполя (Донецька область), Лисичанська, Попасної та Северодонецька (Луганська область).

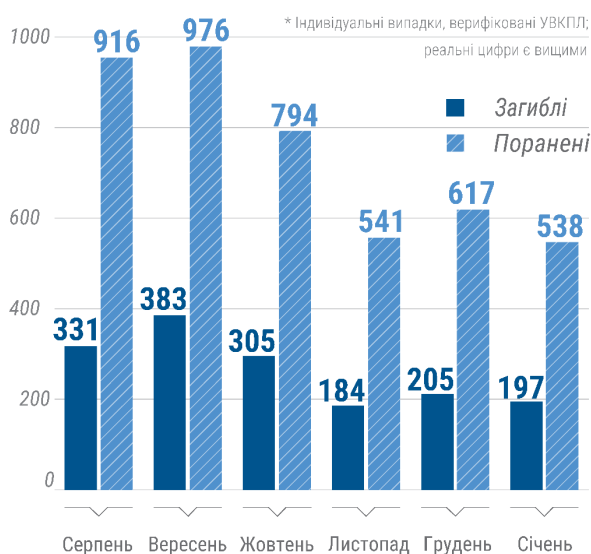
27. Переважна більшість жертв серед цивільних осіб (1459 загиблих і 4112 поранених, або 93 відсотка) була спричинена застосуванням у населених районах зброї вибухової дії з широкою зоною ураження, як-от обстріли з важкої артилерії й реактивних систем залпового вогню (РСЗВ), а також ракетні та авіаційні удари. 99 цивільних осіб загинули та 256 дістали поранень унаслідок інцидентів, пов'язаних із вибухонебезпечними залишками війни (ВЗВ) та мінами (6 відсотків)⁷. 47 цивільних осіб загинули та 14 дістали поранень (1 відсоток) через обстріли зі стрілецької зброї та легких озброєнь (СЗЛО), зокрема, внаслідок перехресного і снайперського вогню.

ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ*, ЗА ТИПОМ ЗБРОЇ/ІНЦИДЕНТУ, з 1 серпня 2022 року по 31 січня 2023 року

*Індивідуальні випадки, верифіковані УВКПЛ; реальні цифри є вищими

ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ*, ПО МІСЯЦЯХ, з 1 серпня 2022 року по 31 січня 2023 року

Дата створення: 15 березня 2022 року Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

Російською Федерацією, внаслідок чого загинуло семеро чоловіків, зокрема шестеро працівників екстрених служб. 14 січня у Дніпрі ракета вдарилася в житловий будинок, вбивши 45 осіб (15 жінок, 10 чоловіків, 4 дівчинки, 3 хлопчики і 13 дорослих, стать яких ще не вдалося встановити) і поранивши 80 осіб (15 жінок, 9 чоловіків, 5 дівчаток, 4 хлопчики, а також 39 дорослих і 8 дітей, стать яких ще не вдалося встановити).

28. У декількох випадках значна кількість жертв серед цивільних осіб була спричинена застосуванням зброї вибухової дії із широкою зоною ураження. Наприклад, 22 вересня мінометному обстрілу було піддано Ворошиловський район окупованого Російською Федерацією Донецька, внаслідок чого загинули три жінки, два чоловіки та хлопчик. 30 вересня ракета потрапила у людей, які стояли в черзі в частині Запорізької області, яка контролюється Урядом, очікуючи переходу на територію, окуповану Російською Федерацією, в результаті чого 32 особи (15 жінок, 11 чоловіків, хлопчик, дівчинка і 4 дорослих, стать яких ще не вдалося встановити) загинули, а 90 (28 чоловіків, 11 жінок, дівчинка й 50 дорослих, стать яких ще не вдалося встановити) дістали поранень. 20 жовтня снаряд РСЗВ влучив у село Червоний прапор/Старе, що в окупованій частині Луганської області, яка контролюється

⁷ Це інциденти, в яких цивільні особи загинули або дістали поранень від мін (протипіхотних або протитранспортних), інших вибухових пристроїв, як-от міни-пастки, або нерозірваних боєприпасів унаслідок їхньої ненавмисної детонації після доторкання до них.

Зброя вибухової дії з широкою зоною ураження забрала життя багатьох членів сім'ї

29. Війна завдає тяжкого удару по цивільному населенню, зокрема внаслідок бойових дій у деяких випадках гинуть відразу декілька членів сім'ї. У період із 1 серпня 2022 року до 31 січня 2023 року УВКПЛ зафіксувала 17 таких інцидентів, де в результаті застосування зброї вибухової дії з широкою зоною ураження щонайменше один член сім'ї загинув і щонайменше один дістав поранення. Наприклад, 24 серпня в смт Чаплине Дніпропетровської області під час ракетного удару загинула сімейна пара, а їхня сімнадцятирічна дочка була поранена й осиротіла. 25 серпня в Горлівці, що на території Донецької області, окупованій Російською Федерацією, внаслідок мінометного обстрілу загинула жінка, а двоє її дітей, хлопчик і дівчинка, були поранені. 29 вересня в Дніпрі ракета потрапила в житловий будинок, убивши восьмирічного хлопчика, його дев'ятирічну сестру, їхню мати та бабусю. 6 жовтня у Запоріжжі ракета, що влучила в житловий будинок, убила молоду жінку, її десятирічного брата та їхніх батьків. 16 грудня в Кривому Розі (Дніпропетровська область) в результаті ракетного удару загинуло немовля і його батьки, через що його старший брат, який під час атаки перебував у бабусі, став сиротою. 5 січня в Бериславі, що в частині Херсонської області, яка контролюється Урядом, в результаті артилерійського обстрілу загинув дванадцятирічний хлопчик і його батьки. 14 січня під час ракетного удару в Дніпрі, коли загинуло 45 осіб, не менше шести сімей втратили щонайменше двох своїх членів.

30. Бойові дії вплинули також на журналістів і працівників засобів масової інформації, зокрема у звітному періоді семеро осіб з їхнього числа (п'ятеро чоловіків і дві жінки) дістали поранень. Таким чином, загальна кількість поранених журналістів, задокументована УВКПЛ з початку збройного нападу, сягнула 22. П'ять із цих жертв були спричинені невибірковими обстрілами, а всі обставини ще двох інцидентів досі перевіряються. Під час поранення всі жертви перебували на завданні. Один працівник засобів масової інформації загинув під час інциденту, який стався 20 жовтня 2022 року на території Херсонської області, яка на момент інциденту була окупована Російською Федерацією. Таким чином, загальна кількість летальних випадків, задокументованих УВКПЛ починаючи з 24 лютого 2022 року становить 18 (14 чоловіків і 4 жінки).

Інциденти, пов'язані з мінами, та вибухонебезпечні залишки війни

31. Упродовж звітнього періоду міни та ВЗВ продовжили вбивати та ранили цивільних осіб і серйозно обмежувати їхню свободу пересування, економічні можливості й доступ до основних послуг, зокрема освіти й охорони здоров'я. УВКПЛ зафіксувало 355 жертв серед цивільних осіб, спричинених мінами й ВЗВ, зокрема 99 осіб загинуло (82 чоловіки, 11 жінок, 4 хлопчики і 2 дівчинки), а 256 дістали поранення (175 чоловіків, 32 жінки, 18 хлопчиків, а також 22 дорослих і 9 дітей, статі яких ще не вдалося встановити). Чоловіки і хлопчики становлять 86 відсотків цих жертв, що дорівнює 6 відсоткам усієї кількості жертв серед цивільних осіб, зафіксованих УВКПЛ за цей період. Наприклад, 15 серпня 2022 року в Донецьку, окупованому Російською Федерацією, в результаті вибуху мін ПФМ-1 загинула жінка і був поранений чоловік⁸. 8 листопада поблизу смт Чкаловське (Харківська область), яке контролюється Урядом, двоє чоловіків-працівників підприємства з обслуговування доріг загинули, а ще двоє дістали тяжких поранень у результаті вибуху протитанкової міни на дорозі, яку вони ремонтували. У 2023 році

⁸ Міни ПФМ-1, відомі також як міни-метелики, - це фугасні протипіхотні наземні міни російського чи радянського виробництва. УВКПЛ відстежує всі повідомлення про випадки використання мін ПФМ-1 в Україні, як на території, яка контролюється Урядом, так і на території, яка контролюється Російською Федерацією. У 2022 році кількість таких повідомлень значно збільшилася, сягнувши максимуму в серпні. Використання мін ПФМ-1, особливо в разі їхнього встановлення в населених районах, може становити невибірковий напад на цивільних осіб і тому є порушенням міжнародного гуманітарного права (МГП).

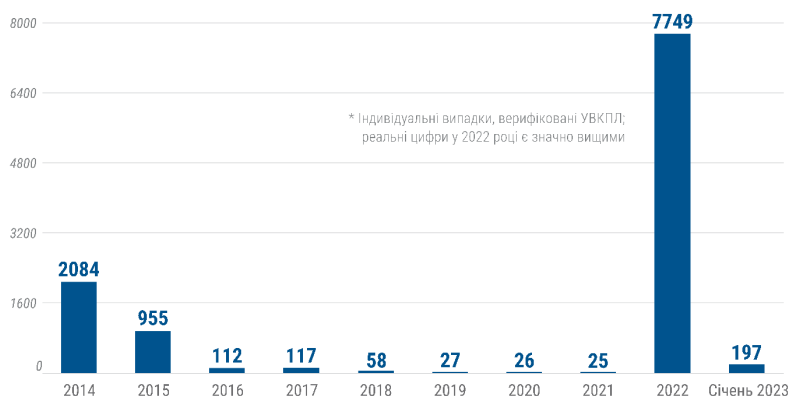
кількість цивільних жертв мін і ВЗВ, як очікується, значно зросте, тому що рівень забруднення ними території України, який у 2014-2021 роках і так був серед найвищих у світі, у 2022 році різко підвищився і в 2023 році в разі збереження нинішньої динаміки, ймовірно, продовжить зростати.

32. УВКПЛ наголошує, що використання протипіхотних мін не відповідає ані принципу розрізнення, встановленого міжнародним гуманітарним правом (МГП), тому що вони по суті мають невідбіркову дію⁹, ані забороні застосовувати зброю й методи ведення воєнних дій, здатних завдати надмірних пошкоджень або надмірних страждань¹⁰. Україна ратифікувала Конвенцію 1997 року про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва і передачі протипіхотних мін та про їхнє знищення (Оттавську конвенцію). Крім того, і Україна, і Російська Федерація зв'язані Протоколом про вибухонебезпечні предмети-наслідки війни, який, зокрема, вимагає, щоб сторони в збройному конфлікті після припинення активних воєнних дій, і якомога скоріше, позначили місцезнаходження, знешкодили, видалили чи знищили вибухонебезпечні залишки війни на територіях, що знаходяться під їхнім контролем¹¹. Вони зобов'язані також вживати всі можливі запобіжні заходи для захисту цивільного населення від загроз і наслідків, зумовлених вибухонебезпечними залишками війни, як-от позначення, огороження, моніторинг території, оповіщення та просвітницьку роботу з цивільним населенням.

Жертви серед цивільних осіб за весь період конфлікту

33. За період із 14 квітня 2014 року до 31 січня 2023 року УВКПЛ задокументувало 11052 цивільних осіб, загиблих у зв'язку з конфліктом (5357 чоловіків, 3147 жінок, 358 хлопчиків, 250 дівчаток і 1909 дорослих та 31 дитина, стать яких ще не вдалося встановити). З урахуванням 298 загиблих на борту рейсу МН17 «Малайзійських авіаліній», який було збито озброєними групами, зв'язаними з Російською Федерацією, 17 липня 2014 року, загальна кількість загиблих цивільних осіб сягнула щонайменше 11350.

ВТРАТИ СЕРЕД ЦИВІЛЬНИХ ОСІБ (ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ ЗАГИБЛИХ)*, ПО РОКАХ
з 14 квітня 2014 року до 31 січня 2023 року

Дата створення: 15 березня 2022 року | Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

⁹ Див. Додатковий протокол I, ст. 48, 51 (2) і (4). Сторони конфлікту повинні завжди розрізняти цивільне населення й комбатантів. Безпосередні напади на цивільних осіб, напади невідбіркового характеру й застосування зброї невідбіркової дії заборонені. Крім того, звичаєве МГП зобов'язує сторони конфлікту дотримуватися особливої обережності з метою мінімізації невідбіркової дії протипіхотних мін; див. МКЧХ, База даних зі звичаєвого МГП, норми 81-83.

¹⁰ Див. Додатковий протокол I, ст. 35(2). УВКПЛ зазначає, що Оттавська конвенція забороняє застосування протипіхотних мін. Російська Федерація не ратифікувала Оттавську конвенцію, але зв'язана Протоколом про заборону або обмеження застосування мін, мін-пасток та інших пристроїв (Протоколом II з поправками, внесеними 3 травня 1996 р.), що додається до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невідбіркову дію (Конвенції про конкретні види звичайної зброї). Протокол забороняє застосовувати протипіхотні міни, які неможливо виявити, обмежує застосування протипіхотних мін, які не мають функції самоліквідації або самодеактивації, зобов'язує сторони в конфлікті ліквідувати їх після завершення активних бойових дій та вживати всіх можливих запобіжних заходів для захисту цивільного населення від їхньої дії.

¹¹ Див. Протокол про вибухонебезпечні предмети-наслідки війни до Конвенції про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невідбіркову дію (Протокол V), 2003 р.

В. РУЙНУВАННЯ ТА ПОШКОДЖЕННЯ ЦИВІЛЬНИХ ОБ'ЄКТІВ

34. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ підтвердило масштабні руйнування та пошкодження цивільних об'єктів по всій країні, зокрема, медичних та освітніх закладів, а також критичної енергетичної інфраструктури. Здебільшого ці інциденти були спричинені застосуванням зброї вибухової дії з широкою зоною ураження, такої як важка артилерія, РСЗВ та крилаті ракети. Хоча УВКПЛ не змогло оцінити дотримання МГП у кожному окремому інциденті, характер, масштаби й частота пошкоджень і руйнувань переконливо свідчать про те, що регулярні порушення МГП мали місце.

Медичні заклади й заклади освіти

35. УВКПЛ серйозно занепокоєно масштабами й частотою руйнування медичних закладів. Крім цього, деякі інциденти можуть становити порушення норм МГП, які надають медичним закладам особливий статус захисту. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало факт руйнування 20 закладів охорони здоров'я і пошкодження ще 87 через військові напади. Фактичні цифри, ймовірно, вищі. 57 із цих інцидентів були ймовірно скоєні Збройними силами Російської Федерації, 45 – Збройними силами України, а у 5 випадках виконавці ще не встановлені, тому що ці випадки трапилися в тих районах Донецької та Харківської областей, контроль над якими на момент нападу був спірним. Ці напади наразили на небезпеку як пацієнтів, так і медичний персонал і призвели до 30 цивільних жертв серед персоналу, пацієнтів та осіб, які їх супроводжували, зокрема 8 цивільних осіб загинуло (3 жінки, 2 чоловіки, 1 хлопчик і 2 дорослих, стать яких ще не вдалося встановити), а 22 дістали поранень (9 жінок, 9 чоловіків і 4 дорослих, стать яких ще не вдалося встановити).
36. Наприклад, 3 жовтня у Куп'янську (Харківська область), який контролюється Урядом, в лікарню вдарила ракета, в результаті чого загинув лікар (чоловік) і було поранено двох медсестер. 23 листопада ракета влучила в пологовий будинок у Вільнянську (Запорізька область), який контролюється Урядом, убивши новонародженого хлопчика і поранивши його матір і двох лікарів. 28 січня ударом із РСЗВ було пошкоджено лікарню в м. Новоайдар, що в окупованій частині Луганської області. Руйнування медичних закладів також обмежило доступ до медичної допомоги й поставило під загрозу право на здоров'я. МГП приписує, що під час збройного конфлікту лікарні завжди повинні бути захищені й не ставати об'єктами нападу¹².
37. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало руйнування 61 закладу освіти й пошкодження 118 таких закладів. Фактичні цифри, ймовірно, вищі. 96 із нападів ймовірно вчинено Збройними силами Російської Федерації, 66 – Збройними силами України, а у 17 випадках виконавці ще не встановлені (ці напади мали місце в тих районах Донецької, Харківської та Херсонської областей, контроль над якими на момент нападу був спірним. Бойові дії та їхній вплив на заклади освіти серйозно порушили процес освіти мільйонів учнів і студентів.
38. Загалом за період із 24 лютого 2022 року до 31 січня 2023 року УВКПЛ задокументувало руйнування 38 медичних закладів і 156 закладів освіти та пошкодження 287 медичних закладів і 475 закладів освіти. 598 випадків ймовірно вчинено Збройними силами Російської Федерації, а 279 – Збройними силами України. У 79 випадках, що мали місце на оспорюваних територіях, винна сторона ще не встановлена. Фактична кількість зруйнованих або пошкоджених медичних закладів і закладів освіти з обох сторін лінії

¹² Ст. 19 Женевської конвенції I про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях; ст. 18 Женевської конвенції IV про захист цивільного населення під час війни; ст. 12 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів; норма 28 звичаєвого МГП. Згідно зі статтею 13(1) Додаткового протоколу I, лікарні втрачають захист, наданий їм МГП, якщо вони використовуються, «крім їхніх гуманітарних функцій, для вчинення дій, що завдають шкоди противнику». Проте, у таких випадках надання захисту може бути припинено «тільки після попередження із встановленням у відповідних випадках розумного строку й після того, як таке попередження не було взято до уваги». Навіть якщо лікарні втратили наданий їм особливий захист, до них застосовуються загальні норми МГП, включно з принципом пропорційності.

фронту, ймовірно, значно більша¹³. На додаток до руйнування закладів охорони здоров'я багато медичних працівників виїхало з районів, постраждалих від конфлікту, через що доступ до лікаря або отримання спеціалізованих послуг ускладнилися. До того ж багато аптек закрилося або не отримує достатніх поставок лікарських засобів.

С. УДАРИ ПО КРИТИЧНІЙ ЕНЕРГЕТИЧНІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ

39. 10 жовтня Збройні сили Російської Федерації розпочали серію ударів крилатими ракетами, ракетами «земля-повітря» (що використовуються по наземних цілях) і баражуючими боеприпасами по об'єктах критичної інфраструктури, зокрема по об'єктах енергетики, на всій території України. До 31 січня 2023 року вони здійснили 14 таких нападів. УВКПЛ отримало достовірні повідомлення про те, що в результаті цих атак було пошкоджено чи зруйновано принаймні 76 об'єктів енергетичної інфраструктури в 19 областях України та Києві, переважно теплоелектростанцій і електричних підстанцій. Крім того, ці напади призвели до загибелі мінімум 116 і поранення мінімум 379 цивільних осіб та зруйнували щонайменше 5 багатоквартирних будинків, 70 приватних будинків, 4 заклади культури, 5 підприємств і 20 інших цивільних об'єктів.
40. Ці удари спричинили припинення електро-, тепло- і водопостачання та призвели до перебоїв у мобільному зв'язку й доступі до Інтернету, а також до порушень залізничного сполучення по всій території країни. Вони наразили мільйони цивільних осіб на небезпеку в холодні місяці та порушили процес освіти мільйонів дітей в Україні. Крім того, вони створили нові потоки переміщення населення. В умовах мінусової температури Уряду України довелося запровадити регулярні відключення електропостачання в усіх регіонах, щоб забезпечити можливість проведення ремонтних робіт і зменшити дефіцит електроенергії. Враховуючи негативний вплив, який великомасштабні руйнування критичної енергетичної інфраструктури мали на здійснення прав на життя, здоров'я, освіту й достатній життєвий рівень широких верств цивільного населення в постраждалих районах, УВКПЛ вкрай стурбоване тим, що ці удари, як здається, не відповідають нормам ведення бойових дій, зокрема принципу пропорційності¹⁴.

¹³ Міністерство охорони здоров'я повідомило, що з 24 лютого 2022 року було зруйновано чи пошкоджено 540 закладів охорони здоров'я (Укрінформ, Система охорони здоров'я впевнено тримає медичний фронт, www.ukrinform.ua/rubric-society/3668211-viktor-lasko-ministr-ohoroni-zdorova-ukraini.html, дата останнього доступу – 10 березня 2023 р.). Міністерство освіти і науки повідомило, що з 24 лютого 2022 р. 441 заклад освіти зруйновано, а 3121 заклад зазнав пошкоджень (офіційний Telegram-канал Сергія Шарлєта, 21 лютого 2023 р., <https://t.me/SerhiyShkarlet/2178>, дата останнього доступу – 10 березня 2023 р.)

¹⁴ Навіть якщо деякі з електростанцій, що зазнали удару, можливо, були воєнними об'єктами або виконували подвійну функцію, тобто обслуговували потреби як цивільного населення, так і військових, Збройні сили Російської Федерації, тим не менш, повинні повністю додержуватися принципу пропорційності, який забороняє напади на військові об'єкти, якщо такий напад, «як можна очікувати, попутно потягне за собою втрати життя серед цивільного населення, поранення цивільних осіб та завдасть шкоду цивільним об'єктам, або те й інше разом, які були б надмірними щодо конкретної і безпосередньої воєнної переваги, якої передбачається таким чином досягти» (ст. 51(5)(b) Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протоколу I), від 8 червня 1977 р.).

IV. ПРАВА ЛЮДИНИ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, ОКУПОВАНІЙ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

A. ЗАСТОСУВАННЯ РОСІЙСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ

41. З 23 до 27 вересня російська окупаційна влада на окупованій території Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей намагалась провести «референдуми» про приєднання до Російської Федерації. 30 вересня Президент Російської Федерації підписав так звані «договори про приєднання Донецької народної республіки, Луганської народної республіки, Запорізької області та Херсонської області до Російської Федерації»¹⁵, які мають на меті анексію цих окупованих територій та подальше застосування на них російського законодавства замість наявної правової системи¹⁶. 13 жовтня 2022 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй у своїй резолюції ES/11/4 «Територіальна цілісність України: захист принципів, закріплених в Статуті Організації Об'єднаних Націй» засудила організацію так званих «референдумів» та спроби незаконної анексії Донецької, Херсонської, Луганської та Запорізької областей, заявивши, що ці протиправні дії Російської Федерації не мають юридичної сили за міжнародним правом і не є підставою для будь-якої зміни статусу цих областей України.
42. Окупація території в результаті міжнародного збройного конфлікту є тимчасовою ситуацією де-факто, яка не впливає на правовий статус окупованої території й не позбавляє окуповану державу суверенітету. Анексія окупованої території в воєнний час є незаконною й не позбавляє осіб, які перебувають під захистом за Женевською конвенцією IV, цього захисту. МГП передбачає, що законодавство окупованої країни зберігає чинність на окупованій території, якщо тільки це не є «абсолютно неможливим» для окупаційної держави¹⁷ або за винятком випадків, коли це законодавство становить загрозу безпеці окупаційної держави або є перешкодою виконання Женевської конвенції IV¹⁸. Окупаційна держава може застосовувати свої закони тільки в тому випадку, коли це є необхідним для забезпечення безпеки окупаційної держави та окупаційних сил, для виконання її зобов'язань за міжнародним гуманітарним правом і міжнародним правом у галузі прав людини й для підтримання ефективного управління територією.
43. 19 жовтня президент Російської Федерації підписав указ № 756 про ведення воєнного стану в Донецькій, Херсонській, Луганській та Запорізькій областях, частини яких окуповані Російською Федерацією. Указом передбачено цілу низку заходів, які можуть здійснюватися «за потреби», як-от комендантська година, вилучення майна, інтернування та обмеження свободи пересування, свободи об'єднання й діяльності політичних партій та інших громадських об'єднань. Ці заходи обмежують низку прав людини, гарантованих міжнародним правом прав людини (МППЛ). УВКПЛ нагадує, що держави зобов'язані дотримуватися й забезпечувати МППЛ за всіх обставин, коли вони здійснюють юрисдикцію, зокрема в місцях, які перебувають під їхнім фактичним контролем, і повинні забезпечити, щоб будь-які обмеження прав людини залишалися сумісними з вимогами чинних міжнародних договорів із прав людини.

¹⁵ Російський парламент ратифікував «договори про приєднання» 3 жовтня 2022 р. Тим не менше, вони набрали чинності з дати підписання, тобто з 30 вересня 2022 р, згідно з застереженнями, зробленими «сторонами» кожного «договору».

¹⁶ Ст. 8 кожного «договору».

¹⁷ Ст. 43 Положень про закони і звичаї суходільної війни, доданих до Гаазької конвенції IV.

¹⁸ Ст. 64 Женевської конвенції IV від 12 серпня 1949 р. про захист цивільного населення під час війни.

В. ПРАВО НА ЖИТТЯ, СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАНИСТЬ

«Я живу за 300 метрів від роботи. Весною впродовж приблизно чотирьох тижнів по дорозі на роботу я проходив поруч із тілами 17 цивільних осіб, які загинули під час артилерійського обстрілу. Нікому не було до них діла. Схоже було в місті скрізь»,

- завідувач службою невідкладної медичної допомоги в Ізюмі.

Вбивства

44. Упродовж звітнього періоду на додаток до випадків, згаданих у тематичній доповіді, що вийшла 7 грудня 2022 року¹⁹, УВКПЛ задокументувало вбивства 21 цивільної особи (17 чоловіків, 4 жінки) збройними силами Російської Федерації як шляхом позасудових страт, так і шляхом нападу на окремих цивільних осіб: 14 – у Київській області, 5 – у Харківській області, 2 – у Запорізькій області.
45. У травні 2022 року в Ізюмі (Харківська область) члени чеченського підрозділу «кадиrovців» стратили 70-річного судово-медичного експерта моргу. Вони вбили жертву кількома пострілами після того, як цей чоловік відмовився віддати свій автомобіль, який був спеціально пристосований з урахуванням його інвалідності.
46. Також в Ізюмі збройні сили Російської Федерації вбили 36-річну жінку, яку востаннє бачили 9 червня 2022 року, коли вона заходила на російську військову базу в Гончарівці (район Ізюма). Того ж дня російські війська привезли тіло цієї жертви до місцевого моргу. У неї було одне вогнепальне поранення в груди.
47. У Балаклії (Харківська область) УВКПЛ задокументувало вбивство 27-річного медбрата, якого востаннє бачили 18 березня 2022 року, коли він виходив із роботи. За два тижні, 1 квітня, його тіло було знайдено в сусідньому селі Гусарівка з ознаками, які свідчили про катування, як-от відсутність пальців. Місцевий підрозділ колишньої самопроголошеної «Луганської народної республіки», розташований у цьому районі, повідомив родичів жертви, що він був викрадений російським військовим підрозділом, який діяв на блокпосту в сусідньому селі Байрак.

Затримання у зв'язку з конфліктом

48. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало 214 випадків насильницького зникнення²⁰ і свавільного затримання²¹ цивільних осіб (185 чоловіків, 24 жінки і 5 хлопчиків) на території України в

¹⁹ Див. УВКПЛ, Вбивства цивільних осіб: позасудові страти й напади на окремих цивільних осіб у Київській, Чернігівській та Сумській областях у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну, грудень 2022 р., доступно за посиланням <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/killings-civilians-summary-executions-and-attacks-individual-civilians>

²⁰ У таких випадках затримані перебували без зв'язку із зовнішнім світом, зокрема в імпровізованих місцях несвободи, а їхні родичі впродовж певної частини або всього терміну їхнього перебування під вартою не мали інформації про їхню долю та місцезнаходження. Хоча Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень не ратифікована Російською Федерацією, заборона насильницьких зникнень є нормою звичаєвого МГП і міжнародного права і відтак є обов'язковою для всіх держав. Див. норму 98, МКЧХ, База даних зі звичаєвого МГП. Крім того, Комітет із прав людини зазначив, що насильницькі зникнення призводять до порушення права на життя та інших прав, передбачених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права (МПГПП); див. Зауваження загального порядку № 36, п. 58.

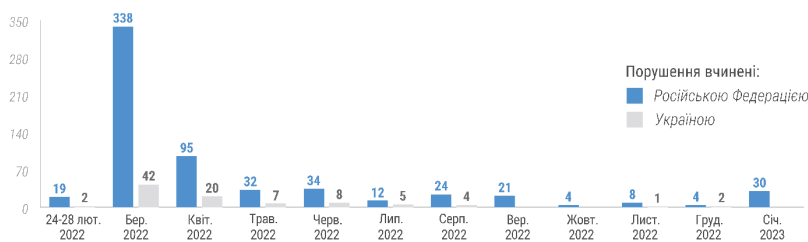
²¹ МПГПП, і МГП забороняють свавільне позбавлення волі, див.: МПГПП ст. 9(1); МКЧХ, дослідження зі звичаєвого МГП; Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 35, пп. 12 і 64. Аспекти обґрунтованого позбавлення волі відображені у ст. 9 МПГПП, ратифікованого Російською Федерацією. Щодо елементів, які свідчать про свавільність арешту і тримання під вартою, див. Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 35, пп. 10-23.

період її окупації Російською Федерацією. Ці випадки мали місце як до, так і впродовж звітного періоду в Київській, Чернігівській, Сумській, Харківській, Донецькій, Луганській, Херсонській, Миколаївській та Запорізькій областях. Збройні сили й правоохоронні органи Російської Федерації заарештовували жертв у них вдома, на робочих місцях, на вулиці або на блокпостах під час так званої «фільтрації». Вони позбавляли волі цивільних осіб, які мали тверді проукраїнські погляди або зберігали в себе українську державну символіку, зокрема священників, учасників публічних мітингів проти окупаційної влади, державних посадовців, колишніх військовослужбовців Збройних сил України і співробітників правоохоронних органів, а також осіб, підозрюваних у наданні допомоги та інформації Збройним силам України.

49. З 24 лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало загалом 621 випадок насильницького зникнення та свавільного затримання цивільних осіб (544 чоловіки, 71 жінка та 6 хлопчиків). 296 жертв (243 чоловіки, 47 жінок і 6 хлопчиків) були звільнені після різних строків тримання під вартою, які зазвичай тривали від кількох днів до кількох тижнів. Проте, 297 жертв досі лишаються зниклими або свавільно затриманими, зазвичай в офіційних місцях несвободи на окупованій території України та в Російській Федерації. 28 із цих жертв (26 чоловіків і дві жінки) були знайдені мертвими з ознаками насильства на тілі.

СВАВІЛЬНІ ЗАТРИМАННЯ ТА НАСИЛЬНИЦЬКІ ЗНИКНЕННЯ З 24 лютого 2022 року по 31 січня 2023 року

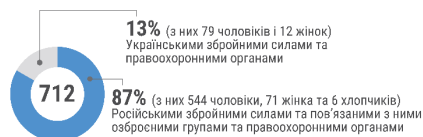
1. За місяцями

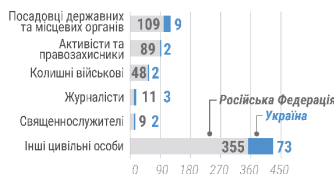
2. За областями

3. Порушення вчинені

4. Жертви

Дата створення: 15 березня 2022 року Джерело: УВКПЛ ММПЛУ

50. Упродовж звітного періоду УВКПЛ спілкувалося з 89 особами після їхнього звільнення з-під варти та отримало додаткову інформацію від родичів про поведження з ними у місцях несвободи²². 91 відсоток цих осіб (93 відсотки чоловіків, 79 відсотків жінок і 100 відсотків хлопчиків) повідомили про діяння, що становлять катування та жорстоке поведження під час позбавлення волі. Військовослужбовці Збройних сил Російської Федерації і Федеральної служби безпеки Росії (ФСБ), за повідомленнями, катували жертв або в інший спосіб жорстоко поводитися з ними, щоб змусити їх зізнатися в наданні допомоги Збройним силам України, змусити співпрацювати з окупаційною владою або залякати тих, хто дотримується проукраїнських поглядів. Жертви заявили, що тюремні охоронці били їх кулаками, кийками та прикладами автоматів, різали їх ножами, погрожували прострелити руки й ноги, скалічити або стратити їх, не давали їм спати, виводили на мінусову температуру, іноді спочатку поливши їх водою, катували їх електричним струмом, а також проводили імітацію страти чи сексуального насильства, включно з погрозами зґвалтування і навмисного застосування сили чи електричного струму до статевих органів.

²² У деяких випадках жертви були надто сильно травмовані психологічно для того, щоб ділитися інформацією безпосередньо з УВКПЛ, або залишалися на території України, окупованій Російською Федерацією.

Діти, що були піддані свавільному затриманню й насильницькому зникненню

51. УВКПЛ серйозно занепокоєно тим, що свавільному затриманню, насильницькому зникненню, катуванням і жорсткому поводженню піддають дітей. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало насильницькі зникнення п'ятьох хлопчиків віком від 14 до 17 років, учинені Збройними силами Російської Федерації. Усіх хлопчики зазнали жорсткого поводження чи катування, а одного з них депортували до Білорусі.
52. У вересні 2022 року 14-річний хлопчик і його дорослий дядько були викрадені Збройними силами Російської Федерації у Херсонській області за нібито причетність дядька до зйомки військових позицій та передачі інформації Збройним силам України. Їм надягли наручники, зав'язали очі та посадили в яму, вириту на території автозаправки, й побили. За дві години їх перевели в неофіційне місце тримання під вартою в Херсоні. Хлопчика розлучили з дядьком і кілька днів тримали разом із дорослими затриманими чоловіками в душовій кімнаті. Цим дванадцятьом затриманим давали недостатньо їжі та питної води, через що вони були змушені ділити на всіх п'ять літрів води й черстве печиво. Хлопчика двічі допитували, при цьому він чув, як жорстко поводяться з іншими жертвами. Згодом його перевели до приміщення архіву. Через десять днів хлопчика і його дядька звільнили. Упродовж усього періоду тримання під вартою члени їхньої сім'ї не могли з'ясувати їхню долю та місцезнаходження.
53. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало підвищений ризик насильницького зникнення при перетині адміністративно-територіальної межі (АТМ) між Кримом і Херсонською областю, особливо для чоловіків. УВКПЛ задокументувало, що три чоловіки й одна жінка зазнали насильницького зникнення на АТМ після того, як Збройні сили Російської Федерації перевірили їхні мобільні пристрої на предмет наявності заяв або символів, які могли б сприйматися як антиросійські чи проукраїнські. УВКПЛ задокументувало аналогічну схему насильницького зникнення мешканців Херсона, коли він був окупований Російською Федерацією, з подальшим переміщенням їх до Криму й триманням там під вартою.
54. В одному випадку у липні зник молодий кримський татарин, який поїхав з дому в Херсонській області, щоб возз'єднатися зі своєю матір'ю в Криму. Коли він не прибув на місце, як планувалося, його родичі спробували знайти його й дізналися, що його або зупинили під час спроби перетнути АТМ, або затримали в Херсонській області й примусово перевезли до Криму. Сім'я та власними силами найнятий адвокат робили численні спроби встановити місцезнаходження зниклого, але жодної змістовної відповіді від окупаційної влади не отримали. Чоловік залишався зниклим до жовтня, коли його арешт був зареєстрований, і йому було пред'явлено кримінальне обвинувачення. Його родичі дізналися, що до пред'явлення обвинувачення його тримали в слідчому ізоляторі в Сімферополі без будь-якого офіційного статусу чи чітких правових підстав.
55. У період російської окупації частин Херсонської та Харківської областей, контроль над якими Збройні сили України відновили у звітному періоді, УВКПЛ задокументувало 177 випадків насильницького зникнення і свавільного затримання (159 чоловіків, 17 жінок і 1 хлопчик). УВКПЛ задокументувало також тенденцію свавільного тримання під вартою в неофіційних місцях та ідентифікувало 35 місць, що використовувалися для тримання цивільних осіб, у вищезгаданих районах. Це, зокрема, будівлі правоохоронних органів (де часто облаштовані камери для тимчасового тримання під вартою) та промислові чи цивільні будівлі, де розміщувалися Збройні сили Російської Федерації та пов'язані з ними озброєні групи. Наприклад, УВКПЛ задокументувало випадок, де в Балаклії (Харківська область) Збройні сили Російської Федерації свавільно тримали двох жінок і одного чоловіка під вартою у відділенні поліції. Збройні сили й правоохоронні органи Російської Федерації, очевидно, затримали жертв через їхні проукраїнські погляди. Жертви повідомили, що вони та інші затримані зазнали катувань

і жорстокого поводження. Російські солдати та співробітники ФСБ допитували чоловіка три рази, при цьому жорстоко били його й катували електричним струмом за допомогою ТА-57 (польового військового телефону, широко відомого як «тапiк»), щоб змусити його зізнатися у наданні інформації Збройним силам України. Дві жінки не зазнали фізичного насильства, проте отримали сильний психічний розлад, тому що вони чули й бачили, як катують інших затриманих, наприклад, жінку з їхньої камери, яка мала сліди катувань і розповіла їм, що з нею трапилось. Всі три жертви були звільнені в середині серпня й відвезені на лінію фронту, де їх змусили перейти на територію, яка контролюється Україною. У Херсонській області УВКПЛ задокументувало насильницьке зникнення посадовця місцевих органів влади, якого в середині серпня заарештували шестеро працівників ФСБ, після чого його тримали під вартою в будівлі місцевого суду в смт Білозерка²³. Всі чотири дні, поки він перебував під вартою, працівники ФСБ щодня били його й катували електричним струмом, що тривало щоразу до двох годин. Його звинувачували в тому, що він – «нацист», тому що він відмовився співпрацювати з окупаційною владою. На п'ятий день затриманий домовився про своє звільнення, давши під примусом обіцянку співпрацювати, після чого йому вдалося втекти.

Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом

56. За період із 24 лютого 2022 року до 31 січня 2023 року УВКПЛ задокументувало 133 випадки СНПК²⁴ (щодо 85 чоловіків, 45 жінок, 3 дівчаток), 109 з яких були вчинені російськими збройними силами, співробітниками правоохоронних органів чи персоналом пенітенціарних закладів або на території, окупованій Росією, або в самій Російській Федерації²⁵. Більшість із задокументованих випадків мала місце або в контексті позбавлення волі, або в селах та громадах, які контролювалися Збройними силами Російської Федерації²⁶.
57. У більшості випадків, які мали місце в контексті позбавлення волі, сексуальне насильство використовувалося як форма катувань або жорстокого поводження. Воно полягало у зґвалтуванні, ударах електричним струмом, припіканні, зв'язуванні та битті по геніталіях, примусі до оголення, примушуванні особи до спостереження за актом сексуального насильства щодо іншої особи або до вчинення сексуального насильства щодо іншої особи, необґрунтованих обшуках порожнин тіла або обшуках із роздяганням, гомофобних образах та погрозах сексуальним насильством щодо жертв або їхніх близьких. Сексуальне насильство було спрямовано переважно проти чоловіків-військовополонених, а також проти затриманих чоловіків-цивільних. Сексуальне насильство щодо жінок у контексті тримання під вартою складалося переважно з необґрунтованих обшуків із роздяганням або погроз сексуальним насильством.
58. УВКПЛ задокументувало випадок, де у липні 2022 року чоловік-військовополонений зазнав катувань під час допиту в так званій «прокуратурі» в Донецьку. Слідчий наказав охоронцям відвести військовополоненого в туалет, де охоронці заклеїли йому рот клейкою стрічкою, побили його та застосували електрошокер до його геніталій. В іншому випадку, також у липні 2022 року, тюремні наглядачі з пов'язаних із Російською Федерацією озброєних груп катували військовополоненого в виправній колонії під Оленівкою, зокрема роздягали його та припікали його геніталії запальничкою. Обидва ці випадки були задокументовані впродовж звітнього періоду через інтерв'ю з військовополоненими, яких обміняли у вересні 2022 року.

²³ До арешту працівники ФСБ і російські військовослужбовці кілька разів приходили до жертви, вмовляючи його співпрацювати з окупаційною владою.

²⁴ Хитка безпекова ситуація в деяких частинах України, стигма та травми, пов'язані із сексуальним насильством, брак доступу жертв до послуг (зокрема до послуг з охорони сексуального й репродуктивного здоров'я) та прогалини у шляхах перенаправлення – всі ці чинники сприяють тому, що далеко не про всі такі випадки повідомляється.

²⁵ Упродовж звітнього періоду було задокументовано 79 випадків.

²⁶ Випадки були задокументовані у Київській, Харківській, Херсонській, Чернігівській та Запорізькій областях.

59. В іншому випадку жінка неодноразово зазнала зґвалтування, коли вона перебувала під вартою у ФСБ. На початку квітня 2022 року співробітники ФСБ неодноразово приходили до неї та питали про місцезнаходження її сина, офіцера СБУ. Вони пропонували їй працювати на них, але вона відмовилася й розповіла іншим, що місто незабаром буде звільнено Збройними силами України. У липні восьмеро озброєних чоловіків, які представилися співробітниками ФСБ, увійшли до жінки в дім і почали бити та душити її. Вони зав'язали їй та її чоловікові очі й відвезли їх до своєї оперативної бази. Жінку відвели в сарай, а її чоловіка – у гараж неподалік. Чоловік, який назвався командиром, сказав їй: «Розкажи мені, як ти зараз любиш Україну. Ми виб'ємо з тебе Україну». Коли він вийшов, шестеро чоловіків у балаклавах і спортивному одязі відвели її у кімнату, де на столі були розкладені молотки, щипці, електричні дроти, батоги та інші інструменти. Вони роздягнули її, душачи та завдаючи їй ударів, торкалися її грудей та сідниць, ґвалтували її, засовуючи пальці у піхву, та притискалися до її тіла. Пізніше цього ж дня семеро чоловіків, включно з командиром, кричали на жінку, що вони побачать, наскільки вона є україркою, та погрожували прив'язати її до жердини, знов зґвалтувати, зняти це на камеру й відправити відео її синові. Її знов роздягнули, побили, зокрема й ногами. Командир ще раз зґвалтував жінку. У наступні дні вони продовжили катувати її, зокрема електричним струмом, командир багаторазово ґвалтував її, примушуючи її займатися оральним сексом, поки жінка не погодилася співпрацювати. Вона сказала, що, перебуваючи під вартою, намагалася скоїти самогубство.
60. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало три випадки зґвалтування жінок у невеликих громадах Київської та Херсонської областей, де базувалися Збройні сили Російської Федерації. В одному випадку, що стався в березні в Київській області, троє російських солдатів увійшли в дім жертви та її чоловіка. Один із них відвів жінку до сусіднього будинку, щоб «поговорити». Перезаряджаючи пістолет, він звинуватив її у наданні допомоги Збройним силам України. Він приставив пістолет до її голови, наказав їй роздягнутися й пригрозив прострелити їй коліно, якщо вона зробить щось не так. Він зґвалтував її, тримаючи пістолет біля її коліна. Жінка повідомила, що бачила в цьому будинку інші використані презервативи. Місцеві мешканці Київської області сказали УВКПЛ, що вони намагалися «сховати дівчаток і молодих жінок» від озброєних чоловіків, які в деяких випадках були п'яними, одягаючи їх у старий, мішкуватий одяг і не дозволяючи їм виходити з дому.
61. Контакти цивільних осіб, особливо жінок і дівчаток, з озброєними чоловіками в цілому несуть високий ризик сексуального насильства. Наприклад, одна жінка повідомила, що двоє військових Збройних сил Російської Федерації у грубій формі пропонували їй зайнятися з ними оральним сексом, коли вони везли її на блокпост.

Поводження з військовополоненими

62. Упродовж звітного періоду УВКПЛ провело інтерв'ю з 142 українськими військовополоненими (122 чоловіки, 20 жінок) після їхнього звільнення та репатріації чи повернення. Попри численні запити, Російська Федерація не надала УВКПЛ доступу до місць інтернування²⁷. УВКПЛ задокументувало серйозні порушення МГП і грубі порушення МППЛ на всіх етапах перебування в полоні, зокрема 14 позасудових страт, смерть шести поранених військовополонених через відсутність медичної допомоги, катування та жорстоке поведження з 86 відсотками опитаних військовополонених, нелюдські умови евакуації та інтернування. Детальна інформація про поведження з військовополоненими, які перебувають у полоні Російської Федерації та України, відображена в окремій доповіді, опублікованій у березні 2023 року²⁸.

²⁷ Лише одного разу, 19 серпня 2022 р., УВКПЛ було дозволено зустрітися з групою українських військовополонених, інтернованих у слідчому ізоляторі (СІЗО) Луганська. Проте, УВКПЛ не було дозволено розмовляти з ними конфіденційно.

²⁸ УВКПЛ, Доповідь про поведження з військовополоненими та особами *hors de combat* у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну, 24 лютого 2022 р. – 23 лютого 2023 р., березень 2023 р. Доступна за посиланням <https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ohchr-report-treatment-prisoners-war-and-persons-hors-de-combat-context>.

Переміщення або переселення цивільних осіб

63. УВКПЛ задокументувало випадки переміщення цивільних осіб, зокрема дітей та дорослих із закладів соціального догляду, дорослих зі слідчих ізоляторів і пенітенціарних установ та дітей без супроводу, з окупованих частин Донецької, Харківської, Херсонської, Київської, Одеської²⁹ та Запорізької областей до Російської Федерації. Деякі задокументовані випадки можуть дорівнювати примусовому переміщенню й депортації всупереч Женевській конвенції IV. Як і раніше, фактичний масштаб примусового переміщення та депортації оцінити важко, частково через відсутність доступу до окупованої Росією території України й до Російської Федерації.
64. Упродовж звітного періоду УВКПЛ задокументувало 16 випадків, коли цивільні особи (зокрема 90 чоловіків, 2 жінки, 18 дівчаток і 28 хлопчиків) були переміщені без їхньої згоди або згоди їхніх батьків, опікунів чи інших законних представників з окупованих частин Донецької, Харківської, Херсонської, Київської та Одеської областей до Російської Федерації. Три із цих випадків стосувалися переміщення десятків цивільних осіб. Ще в чотирьох випадках десятки цивільних осіб, зокрема дітей, затриманих Збройними силами Російської Федерації, були переміщені до Білорусі. Деякі з цих затриманих цивільних осіб були переміщені далі, до Російської Федерації. У п'яти випадках переміщення цивільних осіб з окупованої території на територію, яка контролюється Урядом, було вчинено у формі каральної «висилки».
65. Щодо осіб і членів їхніх сімей у процесі переміщення вчинялися порушення прав людини, зокрема порушення права на повагу до сімейного життя, права знати про долю та місцезнаходження зниклих родичів, права на свободу й недоторканність, а також права не піддаватися жорсткому, нелюдському і такому, що принижує гідність, поводженню; порушення права дітей на збереження їхньої індивідуальності, включно з громадянством, іменем і сімейними зв'язками, їхнього права не розлучатися з батьками всупереч їхньому бажанню та права на воз'єднання з сім'єю; права осіб, які перебувають під вартою, на контакти з зовнішнім світом, на відвідування членами сімей і на листування; права членів сімей затриманих бути повідомленими про переміщення затриманих й місце ув'язнення.
66. УВКПЛ задокументувало, що приблизно 1600 ув'язнених цивільних осіб, які до лютого 2022 року відбували покарання в різних виправних колоніях Херсонської області, на початку листопада були переведені до Російської Федерації й направлені до виправних колоній Краснодарської, Ростовської та Волгоградської областей. УВКПЛ змогло встановити особу та загальне місцезнаходження 75 з них. Член сім'ї одного з таких ув'язнених повідомив УВКПЛ, що цей чоловік спочатку був переведений із місця, де він відбував покарання, до Північної виправної колонії № 90 в Херсоні, де ув'язнених змушували ремонтувати техніку для російських військових потреб³⁰. На початку листопада його та інших ув'язнених депортували до Російської Федерації. Сім'ї не були повідомлені про депортацію своїх близьких. Влада не надала інформації про їхню долю та місцезнаходження, що також може дорівнювати насильницькому зникненню. Родичі не могли надсилати їм листи або гроші безпосередньо. УВКПЛ має інформацію про 27 переміщених ув'язнених, які були звільнені після закінчення строку покарання й відразу потрапили у центри тримання під вартою іноземних громадян на підставі рішень російської влади про небажаність їхнього перебування в Російській Федерації й депортацію до України.
67. УВКПЛ задокументувало також випадки переміщення до Російської Федерації українських дітей без супроводу з можливим порушенням статті 49 Женевської конвенції IV та статті 78 Додаткового протоколу I. 27 травня 2022 року з окупованого Донецька до Російської Федерації було депортовано групу з 31 дитини (16 хлопчиків і 15 дівчаток) з Донецької області. Ці діти перебували в інтернатних закладах, загубилися або були розлучені з батьками чи опікунами під час бойових дій. Так, дівчинка, яка проходила

²⁹ Єдиною частиною Одеської області, яку контролювали Збройні сили Російської Федерації, був острів Зміїний, з лютого до червня 2022 р.

³⁰ Цей чоловік зміг подзвонити своїм родичам, коли він ще був в Україні.

лікування в Маріуполі, у березні була переміщена до Донецька із групою інших дітей. З Донецька її відправили до закладу поблизу Москви, а восени помістили в прийомну сім'ю в Московській області. Її сім'я, що знаходилася на території України, яка контролюється Урядом, нічого не знала про долю та місцезнаходження дівчинки, і хоча родичі чули в засобах масової інформації, що вона перебуває в Російській Федерації, станом на 31 грудня 2022 року вони не мали жодних контактів із нею. Троє дітей з цієї ж групи були вивезені до Російської Федерації після того, як їхній батько не пройшов «фільтрацію», був затриманий та підданий насильницькому зникненню з боку Збройних сил Російської Федерації та пов'язаних із ними груп³¹. Ще четверо дітей із цієї групи були вивезені до Російської Федерації після того, як їхня прийомна мати зникла під час бойових дій у Маріуполі. Одного хлопчика перемістили з району Маріуполя, де він жив із родичами, до Донецька, а згодом до Російської Федерації, попри його сімейні зв'язки в Україні. Його передали в прийомну сім'ю в Московській області й видали йому російський паспорт. Уповноважена при Президентові Російської Федерації з прав дитини повідомила, що особисто взяла на виховання одного з хлопчиків із цієї групи і що у вересні він отримав російське громадянство³². Згідно зі статтею 50 Женевської конвенції IV Російській Федерації заборонено вносити зміни в особистий статус переміщених дітей, зокрема змінювати їхнє громадянство.

68. За твердженням Уповноваженої при Президентові Російської Федерації з прав дитини, 27 із цієї 31 дитини «добровільно» залишилися в Російській Федерації, де двом із них виповнилося 18 років. Троєх дітей повернули батькові³³, а одна дитина, як стверджується, повернулася на територію Донецької області, окуповану Російською Федерацією, де живе з сусідами³⁴. За словами Уповноваженої при Президентові Російської Федерації з прав дитини, станом на 31 грудня 2022 року у прийомних сім'ях у Російській Федерації перебувало 380 дітей з Донецької та Луганської областей³⁵. Наприкінці жовтня 2022 року російська влада заявила, що після 24 лютого в центрах тимчасового розміщення в Російській Федерації проживало до 2500 дітей з України, деякі з яких там залишилися, а решту було поміщено до соціальних установ або передано на виховання до російських прийомних сімей³⁶.
69. УВКПЛ задокументувало також, що діти з окупованих Росією частин Харківської області були відправлені до літніх таборів у Російській Федерації за згодою їхніх батьків, але не повернуті додому після закінчення канікул³⁷. Російська влада вимагала, щоб батьки особисто приїхали до Російської Федерації, щоб забрати дітей. В одному з літніх таборів у Краснодарському краї Російської Федерації після літа залишилося близько 200 дітей, яких зарахували до місцевої школи³⁸. УВКПЛ спілкувалося з матір'ю однієї дитини, яка стикнулася з фінансовими й адміністративними перешкодами у зв'язку з необхідністю поїздки. Вона змогла забрати дитину додому через три місяці за допомогою волонтерів, які надали їй кошти на поїздку

³¹ Див. УВКПЛ, Огляд ситуації у сфері прав людини в Україні, 1 серпня – 31 жовтня 2022 р., грудень 2022 р., доступний за посиланням www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-12-02/HRMMU_Update_2022-12-02_EN.pdf

³² МК.ру, Омбудсмен Львова-Белова взяла під опіку хлопчика з Маріуполя, 13 липня 2022 р., www.mk.ru/social/2022/07/13/ombudsmenlvovabelova-vzyala-pod-opeku-malchika-iz-mariupolya.html (дата останнього доступу - 23 листопада 2022 р.).

³³ Див. УВКПЛ, Огляд ситуації у сфері прав людини в Україні, 1 серпня – 31 жовтня 2022 р., грудень 2022 р., с. 3.

³⁴ Веб-сайт Уповноваженої з прав дитини, РПЛ направила до міжнародних організацій спростування фейків про примусове вивезення українських дітей, 19 жовтня 2022 р., <http://deti.gov.ru/articles/news/spch-napravit-v-mezhdunarodnye-organizacii-oproverzhenie-fejkov-o-prinuditel-nom-vyvoze-ukrainskih-detej> (дата останнього доступу - 10 березня 2023 р.).

³⁵ Російське агентство правової та судової інформації (РАПСІ), Кожна дитина повинна мати сім'ю: Львова-Белова про 2022 рік, 30 грудня 2022 р., https://rapsinews.ru/human_rights_protection_publication/20221230/308602742.html (дата останнього доступу - 10 березня 2023 р.).

³⁶ Веб-сайт Уповноваженої з прав дитини, Марія Львова-Белова і Голова Представництва УВКБ ООН в Російській Федерації обговорили ситуацію дітей-сиріт Донбасу в Росії, 24 жовтня 2022 р., <http://deti.gov.ru/articles/news/mariya-l-vova-belova-i-glava-predstavitel-stva-uvkb-oon-v-rf-karim-atassi-obsudili-polozhenie-detej-sirot-donbassa-v-rossii> (дата останнього доступу - 10 березня 2023 р.).

³⁷ УВКПЛ перевірило такі випадки, які мали місце в Харківській області у попередні звітні періоди. Станом на грудень 2022 р. деякі діти не возз'єдналися з батьками.

³⁸ Кубань 24, У Геленджіку діти з Харківської області почали проходити шкільну програму, 22 вересня 2022 р., <https://kuban24.tv/item/v-gelendzhike-deti-iz-harkovskoj-oblasti-nachali-obuchenie-po-shkolnoj-programme> (дата останнього доступу - 10 березня 2023 р.).

до Російської Федерації й назад. Держави повинні вживати заходи для уникнення невинного розлучення дітей з сім'ями, яке не здійснюється в найкращих інтересах дитини³⁹.

70. Залишається невідомим, скільки дітей без супроводу з України поселено в літні табори, центри тимчасового розміщення або інтернатні заклади в Російській Федерації або скільки дітей було переміщено туди з батьками⁴⁰. Втім, УВКПЛ звертає увагу на відсутність дієвого механізму возз'єднання дітей з їхніми родичами, які знаходяться в Україні. МГП забороняє примусове переміщення цивільних осіб на окупованій території та їхню депортацію за межі такої території. Воно передбачає конкретний виняток, коли окупаційна держава може здійснювати тимчасову евакуацію цивільного населення з певної території для забезпечення безпеки населення або конкретно дітей чи з особливо вагомим причин, пов'язаних зі станом здоров'я або необхідністю лікування. Відповідність ситуації такому винятку необхідно визначати в індивідуальному порядку.

Примусовий призов

71. 21 вересня 2022 року Президент Російської Федерації видав наказ про початок призовної кампанії до збройних сил, яка охопила також чоловіків, що мешкають у Криму. Хоча точна кількість чоловіків із Криму, які були призвані, залишається невідомою, УВКПЛ звернуло увагу на численні повідомлення кримських мешканців, яких призивають для участі в російських воєнних діях проти України. Згідно з МГП, окупаційна держава не має права примушувати осіб, які перебувають під захистом, служити в її збройних чи допоміжних силах. Будь-який тиск або пропаганда на користь добровільного вступу до збройних сил забороняється⁴¹. Більше того, примушення особи, що перебуває під захистом, служити в збройних силах ворожої держави може становити воєнний злочин⁴².
72. На додаток до вищезгаданого призову, Російська Федерація у 2022 році провела дві регулярні призовні кампанії. Згідно з офіційними оголошеннями російської окупаційної влади в Криму, під час осінньої призовної кампанії на строкову військову службу було призвано 2500 чоловіків із Криму. Для забезпечення примусового призову, як і раніше, застосовувалося кримінальне переслідування за ухилення від призову. Чоловіків зазвичай засуджували за неявку до місцевої призовної комісії після отримання офіційної повістки. В одному випадку центральний районний суд Сімферополя засудив студента другого курсу університету, який не мав джерел доходів, до сплати штрафу в розмірі 50 тис. рублів. В іншому випадку суд визнав винним студента університету і оштрафував його на 35 тис. рублів. Станом на 31 грудня 2022 року, за період окупації Криму, за ухилення від призову санкції були накладені загалом на 84 чоловіків. УВКПЛ зазначає, що згідно з російським законодавством засудження за ухилення від призову не звільняє засуджену особу від обов'язку проходити військову службу.

³⁹ Див. Конвенцію ООН про права дитини, ст. 8-9.

⁴⁰ Наприкінці жовтня 2022 р. російська влада заявила, що після 25 лютого в різні періоди часу в центрах тимчасового розміщення проживало від 1500 до 2500 дітей з України; деякі з них залишилися там, а інші були переселені до соціальних закладів або передані в російські прийомні сім'ї. За словами української влади, станом на середину 2022 р. 11225 дітей були депортовані до Російської Федерації або примусово переміщені на окуповану Росією територію України. За повідомленнями, 7644 з них були переміщені з Донецької області, 116 були сиротами чи позбавленими батьківського догляду. Даних про те, скільки з них були без супроводу, немає. (Джерело: листування УВКПЛ з Офісом Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, 17 листопада 2022 р., і з Національним інформаційним бюро України, 19 листопада 2022 р.)

⁴¹ Женевська конвенція IV, ст. 51. Законодавчі обмеження й санкції за повідомлення в засобах масової інформації та вираження поглядів (див. розділ IV.D) означають, що доступ потенційних військовослужбовців до незалежної інформації про збройний напад на Україну залишається суворо обмеженим. Крім цього, як зазначено в А/77/220, п. 44, контрольована державою журналістика і введення в школах спеціальних уроків про «операції» російських військових в Україні можуть розглядатися як заходи, спрямовані на забезпечення добровільного вступу до збройних сил для участі у бойових діях проти України.

⁴² Женевська конвенція IV, ст. 147.

С. ЕКОНОМІЧНІ Й СОЦІАЛЬНІ ПРАВА

Право на соціальне забезпечення і здоров'я

73. Встановлення окупаційною владою різноманітних обмежень свободи пересування мешканців окупованої території поставило під загрозу їхній доступ до соціального забезпечення й медичного обслуговування, позбавило їх засобів до існування та можливості реалізувати своє право на життя з гідністю⁴³. УВКПЛ задокументувало, що мешканці окупованої території Харківської, Херсонської та Запорізької областей, які мають обмежений доступ до своїх банківських рахунків і заощаджень, часто залишалися майже або взагалі без грошей, необхідних для задоволення життєво важливих потреб, тому що українські банки там не працюють. У с. Залізничне Харківської області один чоловік повідомив УВКПЛ, що його бабуся, яка не могла отримувати пенсію з січня до вересня, поки Україна не відновила контроль над цією територією, не мала грошей і виживала тільки завдяки овочам, вирощеним на своєму городі.
74. У районах Херсонської області, які були до листопада окуповані Російською Федерацією, блокпости, встановлені російськими збройними силами, з березня й до кінця окупації не дозволяли людям залишати свої села, що серйозно обмежувало доступ до медичної допомоги. УВКПЛ отримало декілька повідомлень про те, що літні люди помирали, тому що не могли отримати основні медичні засоби. У Балаклії (Харківська область) у період окупації всі блокпости були закриті, тому доставляти медикаменти в місто було неможливо. Більше того, УВКПЛ задокументувало, що цивільним особам, які проходили лікування від раку та інших хвороб у Харкові, за малим винятком, не дозволялося виїжджати з Балаклії. В одному селі Херсонської області місцевим мешканцям, зокрема й літнім людям, хворим на діабет, не дозволялося виїжджати в інший населений пункт, щоб отримати там необхідні ліки. В Ізюмі центральна лікарня зазнала значних пошкоджень, була зайнята російськими збройними силами й перетворена на військовий госпіталь.
75. «Договори» про приєднання окупованих регіонів України, ухвалені Російською Федерацією у вересні, передбачали, що відповідно до російського законодавства всі українські громадяни та особи без громадянства, які постійно проживають у цих регіонах, будуть визнані громадянами Російської Федерації, за винятком тих, хто не дав присягу або офіційно відмовився від російського громадянства впродовж одного місяця з моменту набрання чинності цими «договорами»⁴⁴. УВКПЛ з тривогою зазначає, що мешканці окупованої території, які хочуть зберегти своє українське громадянство, можуть бути виключені з систем пенсійного забезпечення, соціального забезпечення і страхування здоров'я, запроваджених російською окупаційною владою.

⁴³ Див. Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 36, п. 26.

⁴⁴ Ст. 5 «договорів про приєднання Донецької Народної Республіки, Луганської Народної Республіки, Запорізької області та Херсонської області до Російської Федерації».

D. ГРОМАДЯНСЬКИЙ ПРОСТІР ТА ОСНОВОПОЛОЖНІ СВОБОДИ

«У нас достатньо матеріалів для того, щоб знов арештувати тебе в будь-який момент»,

- співробітник спеціального підрозділу поліції кримському татарину-правозахиснику

«Раніше ми сказали б, що Крим – це сіра зона. Зараз вона стала повністю чорною»,

– правозахисник у Криму

Свобода думок, вираження поглядів, зібрань і об'єднання

76. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ задокументувало 10 випадків (7 чоловіків, 3 жінки) насильницького зникнення й свавільного затримання працівників засобів масової інформації та правозахисників на території, окупованій Російською Федерацією. У переважній більшості цих випадків порушення мали місце до звітнього періоду, але були задокументовані з затримкою – або після того, як жертви були звільнені, а тоді переїхали на територію, яка контролюється Урядом, або після того, як Уряд України відновив контроль над районами Херсонської та Харківської областей. УВКПЛ стривожено тим, що звуження громадянського простору заважає людям вільно повідомляти про порушення прав людини чи посягання на них, яких вони могли зазнати чи свідками яких вони могли стати.
77. Цивільні особи, які виражали проукраїнські погляди та відстоювали їх у громадських місцях чи через соціальні мережі, а також цивільні особи, які належали до українських політичних партій, систематично зазнавали погроз, свавільних арештів і тримання під вартою, катування і жорстокого поводження. Після цього їх часто примусово привозили на гуманітарні пункти перетину, де Збройні сили Російської Федерації наказували їм іти на територію, яка контролюється Урядом України.

Свобода думок, вираження поглядів, зібрань і об'єднання в Криму

78. У Криму російська влада продовжила піддавати осіб судовому переслідуванню за «публічні дії, спрямовані на дискредитацію» Збройних сил Російської Федерації і «перешкоджання» їм. З часу, коли у 2022 році за ці дії була введена карна відповідальність, і до 31 січня 2023 року УВКПЛ задокументувало провадження щодо 210 осіб (138 чоловіків і 72 жінок)⁴⁵. Не менш ніж у 206 випадках (щодо 137 чоловіків і 69 жінок) провадження призвели до засудження. Упродовж 2022 року спостерігалось поступове збільшення кількості обвинувальних вироків. Вироки, перевірені УВКПЛ, передбачали штрафи в розмірі від 30 тис. до 75 тис. рублів і позбавлення волі на строк від 5 до 15 днів. Кримські мешканці засуджувалися, зокрема, за різні вислови, сказані в приватних розмовах, як-от згадування російського «нападу» чи «агресії», критика символів Z та V, використовуваних Збройними силами Російської Федерації, та посилення на окупацію Криму. Підставами для судового переслідування були й різні публічні висловлювання – від дописів у соціальних мережах, коментарів або хештегів «ні війні» до заяв, зроблених у громадському місці, зокрема закликів до припинення війни, критики російських

⁴⁵ Ці діяння є караними за ст. 207.3 Кримінального кодексу Російської Федерації та ст. 20.3.3 Кодексу про адміністративні правопорушення. Ці закони значно обмежують право на свободу вираження поглядів, зокрема свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію згідно зі ст. 9(2) МПГПП. Крім того, застосування цього законодавства в Криму порушує зобов'язання Російської Федерації як окупаційної держави дотримуватися кримінального законодавства окупованої території згідно зі ст. 64 Женевської конвенції IV.

військових або російського президента, згадок про воєнні злочини, окупацію, страждання цивільних або «терористичну державу». Деякі особи отримували вирок за невербальне вираження поглядів, наприклад, за перегляд відеокліпу пісні «Байрактар»⁴⁶ на особистому мобільному телефоні, носіння жовто-блакитної нарукавної пов'язки, демонстрацію антивоєнного татуювання, прохання до диск-жокея в кафе програти відеокліп з описом української армії.

79. В одному випадку шістьох осіб обвинуватили у публічній демонстрації символіки «екстремістської організації» та в дискредитації Збройних сил Російської Федерації через два дні після того, як 10 вересня диск-жокей на весіллі в одному з ресторанів Бахчисарая програв українську патріотичну пісню. 13 вересня місцевий суд Бахчисарая визнав винними диск-жокея, матерів нареченої та нареченого, одного з гостей, власника ресторану та його дружину. Чотирьох із них було засуджено до тримання під вартою на строк від 5 до 15 діб, а інших двох – до сплати адміністративного штрафу. Суд вирішив, що уривок із пісні, який закликає «визволяти братів-українців з московських кайданів», прирівнюється до дискредитації Збройних сил Російської Федерації.

80. Обмеження на здійснення права на свободу вираження поглядів у Криму особливо сильно торкнулися вчителів. Їх змушували активно схвалювати збройний напад Російської Федерації на Україну, виховувати у школярів позитивне ставлення до військових дій проти України та взагалі утримуватися від критики російської влади. Педагогічні працівники, які відмовилися дотримуватися цих вказівок, зіткнулися з помстою й санкціями. В одному задокументованому випадку адміністрація школи відмовилася продовжити контракт з учителькою з числа кримських татарок через скарги батьків учнів. Учителька обговорювала з учнями ймовірні порушення проти цивільних осіб, скоєні Збройними силами Російської Федерації в Україні. Її засудили також за «дискредитацію збройних сил Російської Федерації». 10 серпня 2022 року Верховний Суд Криму залишив чинним рішення суду нижчої інстанції, підтвердивши, що вона висловила «особисту думку з метою формування думки інших». Її було визнано винною та оштрафовано на 30 тис. російських рублів. Суд не згадав про право жертви на свободу вираження поглядів або про відповідне обмеження її прав на підставі законного суспільного інтересу. Жінка була змушена шукати роботу в іншому регіоні.

81. 1 грудня набрав чинності ухвалений Російською Федерацією закон, який позбавляє «іноземних агентів» (тобто осіб, які вважаються такими, що перебувають під впливом іноземних держав, осіб чи міжнародних організацій) можливості працювати в державних установах або закладах освіти та організувати публічні зібрання⁴⁷. Передбачається, що цей закон автоматично поширюється на всю територію, яку Російська Федерація окупує в Україні. УВКПЛ занепокоєно тим, що застосування цього нового закону окупаційною державою, в порушення її обов'язку дотримуватися законів України в управлінні окупованою територією, може також серйозно підірвати свободу об'єднання й вираження поглядів, право на повагу до приватного життя і право на участь у державних справах.

Свобода релігії або переконань

⁴⁶ «Байрактар» - українська патріотична пропагандистська пісня, яка стала популярною після її виходу 1 березня 2022 р. У ній згадується бойовий безпілотник Baykar Bayraktar TB2 та його застосування проти російських військ.

⁴⁷ Федеральний закон № 255-ФЗ «Про контроль за діяльністю осіб, які перебувають під іноземним впливом».

82. УВКПЛ задокументувало три випадки насильницького зникнення, свавільного тримання під вартою, катування або інших видів жорстокого поводження та незаконної депортації, вчинені російськими збройними силами щодо священнослужителів і парафіян громад Української Греко-Католицької Церкви та громад евангельських християн у Запорізькій, Херсонській та Харківській областях. Крім цього, російська окупаційна влада здійснила наліт на три культових споруди, що належали баптистській громаді Мелітополя, пограбувала і закрила їх, як повідомляють – нібито на підставі зв'язків з іноземними розвідувальними службами⁴⁸. Приміщення «Мелітопольської християнської церкви» згодом було перетворено на молодіжний центр.
83. УВКПЛ задокументувало випадок із баптистським пастором із Харківської області, якого в травні викрали троє чоловіків у масках і формі Збройних сил Російської Федерації, після чого привезли до відділення поліції та піддали жорстокому побиттю. Під час катування йому сказали, що «в цьому районі може бути тільки Російська Православна Церква» і що «баптистській церкві місця тут немає». Його родичам не було надано інформації про його долю та місцезнаходження, а факт його затримання не був визнаний окупаційною владою до його звільнення без будь-яких умов.

Е. ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

«За мить я перетворився зі свідка на підозрюваного, а потім на відповідача. У якийсь момент він [слідчий] запитав мене: «Хто стріляв по цивільним будівлям у Маріуполі?». Я відповів: «Росіяни». Тоді він сказав: «О, ти йдеш у невірному напрямку». Відразу після цього два чоловіки у масках увірвалися до кімнати й потягли мене в туалет, щоб побити».

– Український військовополонений про допит у Донецькій «прокуратурі»

84. УВКПЛ опитало 11 військовополонених (10 чоловіків і 1 жінку), яких обвинуватили, судили або яким винесли вирок у Донецьку просто за участь у бойових діях⁴⁹. УВКПЛ також задокументувало катування та жорстоке поводження з військовополоненими до або під час їхніх допитів так званими «прокурорами» пов'язаних із Росією озброєних груп із метою змусити їх зізнатися, свідчити проти інших осіб або підписати протоколи допитів із заявами, яких військовополонені не робили. П'ятеро з військовополонених, які зазнали таких допитів, повідомили УВКПЛ, що під час досудового слідства їм не надали адвоката.
85. Трьох військовополонених, опитаних УВКПЛ, судив у закритому засіданні так званий «суд», без забезпечення основних гарантій незалежності та неупередженості. Наприклад, військовополонені, яких судили в Донецьку, поскаржилися, що «судді» були явно упередженими щодо них, вибираючи тільки ті частини їхніх заяв і показань, які б обґрунтували обвинувальні вирoki. Крім того, четверо військовополонених поскаржилися, що їхні адвокати не надали їм правову допомогу й тільки порадили їм визнати себе винними. Один військовополонений, засуджений до смертної кари, повідомив також, що

⁴⁸ Це, зокрема, храми громад «Нове покоління» або «Мелітопольська християнська церква», «Слово життя» і «Благодать».

⁴⁹ За звичаєвим МГП особи, які мають право на статус військовополоненого, користуються імунітетом комбатантів і не можуть бути піддані судовому переслідуванню за участь у бойових діях або за законні військові дії, вчинені під час міжнародного збройного конфлікту, навіть якщо в іншому випадку такі дії були б кваліфіковані як злочин за національним законодавством. Військовополонені, які обвинувачені у злочинах або підлягають дисциплінарним санкціям, мають право на гарантії належної правової процедури та справедливого судового розгляду. Вирок або покарання можуть бути призначені їм тільки безстороннім судом, створеним на підставі закону. Див. Женевську конвенцію IV, ст. 99-108. Див. також МПГПП, ст. 14; Женевську конвенцію III, ст. 102-108, Додатковий протокол I, ст. 75(4).

його адвокат, який імовірно мав надавати йому безоплатну правову допомогу, зв'язався з його родичами і вимагав суму еквівалентну 5000 дол. США за подання апеляції на смертний вирок. Інший військовополонений-громадянин третьої країни, який не говорив російською достатньо добре, отримав текст свого обвинувального акта російською мовою, хоча він вимагав перекласти його англійською⁵⁰.

86. УВКПЛ зазначає, що позбавлення особи, яка перебуває під захистом, прав на справедливий судовий розгляд є серйозним порушенням Женевської конвенції III та Додаткового протоколу I⁵¹.
87. 13 грудня 2022 року Парламент Російської Федерації ухвалив у першому читанні проект федерального закону, яким передбачено, зокрема, амністію за кримінальні злочини, вчинені на території Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей України, якщо такі злочини були вчинені заради «захисту інтересів Російської Федерації»⁵². УВКПЛ занепокоєно тим, що в разі прийняття, цей закон може фактично надати амністію за надто широкий перелік злочинів, який охоплює діяння, що становлять грубі порушення МППЛ або серйозні порушення МГП, а також діяння, які є міжнародними злочинами. Він може також перешкодити здійсненню права жертв на ефективний засіб правового захисту, включно з репарацією та права на правдиву інформацію про порушення МППЛ і МГП. УВКПЛ нагадує, що Російська Федерація має зобов'язання розслідувати воєнні злочини, злочини проти людяності та інші грубі порушення прав людини й переслідувати за них у судовому порядку.

⁵⁰ Ст. 105 Женевської конвенції III передбачено, що «за певний, достатньо тривалий час до початку слухання справи, обвинувачений військовополонений одержує мовою, яку він розуміє, ... ті документи, які зазвичай доводять до відома обвинуваченого, згідно із законами, які є чинними у збройних силах держави, що тримає в полоні».

⁵¹ Женевська конвенція III, ст. 130; Додатковий протокол I, ст. 85(4)(е).

⁵² Див. ст. 2 проекту федерального закону № 246425-8 «Про застосування положень Кримінального кодексу і Кримінально-процесуального кодексу Російської Федерації на території Донецької Народної Республіки, Луганської Народної Республіки, Запорізької та Херсонської областей». Запропонована амністія поширюється також на діяння, скоєні заради «захисту інтересів Донецької Народної Республіки, Луганської Народної Республіки, захисту інтересів громадян чи організацій Російської Федерації, Донецької Народної Республіки, Луганської Народної Республіки, населення і організацій Запорізької та Херсонської областей».

V. ПРАВА ЛЮДИНИ НА ТЕРИТОРІЇ, ЯКА КОНТРОЛЮЄТЬСЯ УРЯДОМ УКРАЇНИ

A. ПРАВО НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

«У людей були зламані кістки. Ось що тут відбувається»,

- чоловік, затриманий у зв'язку з конфліктом, про поводження з боку СБУ в Одесі

Затримання у зв'язку з конфліктом

88. З 24 лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало 91 випадок насильницького зникнення⁵³ і свавільного затримання⁵⁴ (79 чоловіків, 12 жінок), вчинений Збройними силами України й правоохоронними органами на території, контрольованій Урядом, які мали місце впродовж звітного періоду й раніше (70 відсоток – у лютому-квітні, 22 відсотки – у травні-липні, 8 відсотків – у звітному періоді). Більшість затриманих були арештовані за підозрою в співпраці із Збройними силами Російської Федерації або наданні їм допомоги. Ще кілька осіб були затримані за підозрою в участі в озброєних групах у 2014-2015 роках.
89. У деяких випадках СБУ затримувала жертв у них вдома або на вулиці й тримала їх у відділеннях поліції, будівлях СБУ чи імпровізованих місцях несвободи (наприклад, у приватних будинках чи підвалах) до трьох діб без доступу до адвоката. У деяких випадках СБУ не реєструвала арешт. УВКПЛ відзначає, однак, що за українським законодавством співробітники правоохоронних органів можуть на законних підставах арештувати й тримати осіб під вартою без судового розгляду до трьох діб⁵⁵, але ці особи мають право на адвоката з моменту затримання. Більше того, хоча органи влади повинні дозволяти арештованим або затриманим особам повідомити члена сім'ї про факт і місце тримання під вартою, на практиці ця норма виконується рідко. Застосування тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом позбавляє осіб гарантій належної правової процедури, на які вони мають право, і наражає їх на посилену небезпеку зазнати катувань або жорстокого поводження. Щодо цього УВКПЛ зазначає, що у 43 відсотках задокументованих випадків насильницького зникнення та свавільного затримання військовослужбовці Збройних сил України і співробітники правоохоронних органів піддавали затриманих катуванням і жорстокому поводженню, зокрема били їх кулаками й кийками, застосовували удари електричним струмом, погрожували скалічити чи стратити їх або побити чи піддати сексуальному насильству їхніх близьких. Катування чи жорстоке поводження застосовувалося з метою здобути інформацію чи змусити затриманих зізнатися або свідчити проти себе, часто на камеру.
90. В одному випадку поліція затримала в Донецькій області жінку й на початку березня передала її до СБУ, як стверджувалося, за передачу інформації Збройним силам Російської Федерації, що вона заперечувала. Її протримали у відділенні поліції два дні без доступу до зовнішнього світу. Під час допитів

⁵³ Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, ст. 1-2. Україна ратифікувала цю конвенцію в 2015 р.

⁵⁴ У березні 2022 р. Україна повідомила Генеральному секретарю ООН про відступ від деяких зобов'язань у сфері прав людини на період дії воєнного стану, зокрема від ст. 9 МПГПП, яка забороняє свавільне або незаконне позбавлення волі. Комітет із прав людини заявив, що основоположна гарантія недопустимості свавільного тримання під вартою не допускає відступів, включно з захистом від позбавлення волі, яке за наявних обставин є недоцільним або непотрібним. Більше того, законність відступу повинна оцінюватися в кожному конкретному випадку виходячи з того, «чого суворо вимагає фактична ситуація». МПГПП, ст. 4(1); Зауваження загального порядку № 35, пп. 4, 65-66.

⁵⁵ Ст. 211 і зміни до ст. 615 Кримінального процесуального кодексу, внесені 27 липня 2022 р.

співробітники СБУ били її по ребрах, надягали на голову мішок і кілька разів ударили її електричним струмом, вимагаючи від неї письмового зізнання. Зрештою вона під примусом визнала свою відповідальність – після того, як співробітники СБУ привели у кімнату її друга й піддали його катуванню електричним струмом у неї на очах.

91. УВКПЛ особливо занепокоєно з приводу жорстокого поводження з 17-річним хлопцем, якого у квітні затримали бійці сил територіальної оборони й передали до СБУ в Донецькій області. Під загрозою смерті й насильства щодо його сім'ї хлопець був змушений зізнатися на відеокамеру в тому, що він передавав дані про позиції Збройних сил України російській розвідці. Хлопцю не повідомили про його право на отримання правової допомоги й не запропонували йому адвоката. Його три доби тримали в одиночній камері ізолятора тимчасового тримання, причому за цей час він поїв тільки один раз, не мав доступу до питної води й спав на голих нарах. Після переведення до слідчого ізолятора, два охоронці погрожували побити його через те, що він нібито є «сепаратистом». Його обвинуватили у державній зраді, яка карається позбавленням волі строком на 15 років або довічним ув'язненням, при цьому розгляд його справи проводився в закритому засіданні.
92. Свавільне позбавлення волі 88 цивільних російських моряків приблизно на вісім місяців призвело до смерті одного з них. Вони потрапили на територію України на законних підставах до 24 лютого 2022 року, але після початку збройного нападу їм не дозволяли зійти з суден, що стояли в Ізмаїлі (Одеська область)⁵⁶. 23 серпня один моряк помер від хронічної хвороби через брак достатньої медичної допомоги. 7 і 8 вересня УВКПЛ намагалося відвідати цих моряків, але отримала відмову від української влади. 17 жовтня моряки були звільнені під час обміну полоненими між Україною й Російською Федерацією.

Зміни у правовій базі з питань запобігання катуванням

93. Заслуховує на схвалення той факт, що 1 грудня Парламент України прийняв закон про внесення змін до Кримінального кодексу, спрямований на узгодження національного законодавства з Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поводження і покарання (законопроект № 5336). Важливо, що закон узгоджує національне визначення терміну «катування» з вищезгаданою конвенцією, охоплюючи діяння, вчинені з підбурювання, з відома чи мовчазної згоди службової особи чи іншої особи, яка виступає як офіційна. Строк позбавлення волі за катування, вчинене представником держави, коливається від 7 до 12 років, тоді як раніше максимальний строк становив тільки п'ять років. Крім цього, законом встановлено, що у разі вчинення катування представником держави давність не застосовується.

Гендерно зумовлене насильство, зокрема сексуальне насильство

94. З 24 лютого 2022 року до 31 січня 2023 року УВКПЛ задокументувало 24 випадки СНПК (щодо 18 чоловіків і 6 жінок) на території України, яка контролюється Урядом⁵⁷. Усі випадки мали місце в період із березня до липня 2022 року. Вони були вчинені переважно щодо чоловіків і полягали здебільшого у погрозах сексуальним насильством на початкових етапах тримання під вартою з боку співробітників українських правоохоронних органів. У багатьох випадках також мав місце примус до публічного роздягання ймовірних порушників закону з боку цивільних осіб або осіб, які входили до підрозділів територіальної оборони.

⁵⁶ Україна не обґрунтувала, чому заборона виїзду моряків із території України відповідала національним інтересам, і не дотрималася належної процедури встановлення такої заборони: див. ст. 35 Женевської конвенції IV. Україна не інтернувала моряків згідно з вимогами, викладеними у ст. 41-43 цієї конвенції, і не тримала їх під вартою у спосіб, виправданий або необхідний відповідно до МППЛ.

⁵⁷ Як зазначено в розділі IV.B, за цей період УВКПЛ задокументувало загалом 13 випадків СНПК.

-
95. У 13 випадках українські правоохоронці били затриманих по геніталіях, погрожували їм сексуальним насильством і примушували їх роздягатися⁵⁸. В одному випадку співробітники СБУ побили й роздягнули чоловіка, пригрозили зґвалтувати його й відрізати йому геніталії, щоб змусити його зізнатися в співпраці з ФСБ. Йому сказали, що зґвалтування буде записано на камеру й відеозапис буде надіслано його дітям.
96. УВКПЛ відзначає зусилля Уряду України з інтеграції підходу, орієнтованого на жертву, у розслідування випадків СНПК⁵⁹ і з надання постраждалим допомоги⁶⁰. 16 грудня 2022 року Уряд оновив Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй 1325 «Жінки, мир, безпека», який охопить період до 2025 року. Мета плану – забезпечити надання ефективної своєчасної допомоги жертвам ґендерно зумовленого насильства, СНПК і торгівлі людьми⁶¹.
97. Наприкінці січня 2023 року Офіс Генерального прокурора повідомив, що він ініціював розслідування 155 випадків СНПК, вчинених Збройними силами Російської Федерації з лютого 2022 року (65 випадків у Херсонській області, 52 - у Київській області, 17 - у Донецькій області, 9 - у Харківській області, 6 – у Запорізькій області, 4 - у Чернігівській області, 1 - у Миколаївській області, 1 – у Луганській області) щодо 106 жінок, 38 чоловіків і 11 дівчаток.
98. УВКПЛ вітає ратифікацію Україною Стамбульської конвенції, яка набрала чинності 1 листопада і спрямована на захист, запобігання насильству щодо жінок і домашньому насильству й на боротьбу з цими явищами.
99. Кількість скарг до поліції на домашнє насильство у 2022 році зменшилася порівняно з 2021 роком, зокрема, через активні бойові дії, переміщення й окупацію частин української території⁶². Це зменшення, а також брак спеціалістів, спонукали Уряд України за підтримки міжнародних партнерів ужити заходи для покращення доступності послуг підтримки для жертв ґендерно зумовленого насильства і постраждалих від нього. Наприклад, у серпні було запущено мобільний застосунок для жінок-жертв ґендерно зумовленого насильства. Тривожна кнопка автоматично викликає поліцію на допомогу, при цьому самій жертві телефонувати не потрібно⁶³.

⁵⁸ Усі випадки мали місце в період із березня до липня 2022 р., але були задокументовані впродовж звітного періоду.

⁵⁹ Суспільне - Новини, В ОГПУ презентували стратегію для постраждалих від сексуального насильства під час війни, доступне за посиланням <https://suspihne.media/294906-v-ogpu-prezentuvai-strategiu-dla-postrazdalih-vid-seksualnogo-nasilstva-pid-cas-vijni>

⁶⁰ Центри допомоги врятованим, доступно за посиланням <https://1547.ukc.gov.ua/dovidkova-informatsiya/tsentry-dopomogy-vrivotanym>

⁶¹ Національний план дій з виконання резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року, зі змінами, внесеними згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України № 1150-р від 16.12.2022 р., доступний за посиланням <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text>

⁶² Укрінформ, Панельна дискусія на тему «16 днів проти насильства», відеоматеріал, 25 листопада 2022 р., переглядати з відмітки 30:25, www.ukrinform.ua/rubric-presshall/3621161-16-dniv-proti-nasilstva.html (дата останнього доступу - 10 березня 2023 р.).

⁶³ Розірви коло, 4 серпня 2022 р., пост у Facebook, <https://z-upload.facebook.com/rozirvykolo/posts/5047601618685067> (дата останнього доступу - 10 березня 2023 р.).

Поводження з військовополоненими

“Вони [солдати Збройних сил України] не давали мені спати, зв’язали мене, всю ніч копали ногами, били по голові якимось твердим предметом і говорили: «Якщо ти знов візьмешся за зброю, ми вб’ємо твою сім’ю».

- російський військовополонений про те, як його катували в першу ніч полону

100. Упродовж звітнього періоду Уряд України продовжив надавати УВКПЛ повний і безперешкодний доступ до офіційних місць інтернування військовополонених. УВКПЛ опитало 88 російських військовополонених (87 чоловіків і 1 жінку) у восьми місцях інтернування⁶⁴ й після їхнього звільнення. У 46 відсотках задокументованих випадків УВКПЛ задокументувало факти катувань або інших видів жорстокого поводження, вчинених Збройними силами України, військовою поліцією або СБУ, зазвичай на початку полону або під час первинних допитів чи евакуації. Детальну інформацію про поводження з військовополоненими, що перебували в полоні України, викладено в окремому звіті, що виданий у березні 2023 року⁶⁵.

Вбивства цивільних осіб

101. УВКПЛ продовжило підтверджувати повідомлення про десятки вбивств цивільних осіб, які сприймалися як так звані «зрадники» України за їхню ймовірну співпрацю з Російською Федерацією на території, окупованій нею або контрольованій Збройними силами Російської Федерації, з 24 лютого 2022 року. Хоча виконавці цих убивств залишаються невідомими, УВКПЛ занепокоєно тим, що деякі з цих убивств, можливо, були скоєні представниками Уряду України або за його мовчазної згоди. Враховуючи, що у більшості випадків, про які повідомлено, жертви, як здається, не були законними військовими цілями, необхідно провести ретельні та безсторонні розслідування таких випадків.

В. ЕКОНОМІЧНІ Й СОЦІАЛЬНІ ПРАВА

Право на соціальне забезпечення і здоров’я

102. У 2017 році Уряд України ухвалив програму «Доступні ліки» - систему відшкодування витрат амбулаторним хворим для покращення доступу до рецептурних препаратів. Упродовж звітнього періоду доступ до цієї програми в районах, постраждалих від конфлікту, став обмеженим через ненадійність мобільного зв’язку та інтернет-з’єднань і часті відключення електроенергії, спричинені російськими ударами по об’єктах енергетичної інфраструктури. Без функціонуючих мереж зв’язку, надавачі первинної медико-санітарної допомоги не можуть передавати пацієнтам електронні рецепти, а аптеки – перевіряти наявність у пацієнтів права на участь у програмі.

⁶⁴ СІЗО в Дніпрі, Харкові, Києві, Полтаві, Запоріжжі, Одесі, Кривому Розі й табір для військовополонених у Львівській області.

⁶⁵ УВКПЛ, Доповідь про поводження з військовополоненими та особами *hors de combat* у контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну, 24 лютого 2022 р. – 23 лютого 2023 р., березень 2023 р. [Доступна за посиланням https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ohchr-report-treatment-prisoners-war-and-persons-hors-de-combat-context](https://www.ohchr.org/en/documents/country-reports/ohchr-report-treatment-prisoners-war-and-persons-hors-de-combat-context).

103. УВКПЛ вітає рішення Уряду про підтримку та продовження виплати пенсій на всій території України, зокрема й тим особам, які були зареєстровані як ВПО до 24 лютого 2022 року⁶⁶. УВКПЛ зазначає, однак, що соціальна допомога тим, хто її потребує, часто залишається недостатньою⁶⁷. Соціальна допомога розраховується виходячи з установленого законодавством, а саме законом про державний бюджет, мінімального розміру допомоги, який, за оцінкою Міністерства соціальної політики за січень 2022 року, покривав тільки половину реальної вартості життя⁶⁸. Незважаючи на темп інфляції, що перевищує 25 відсотків, розмір соціальної допомоги на 2023 рік не був змінений, оскільки закон про державний бюджет, прийнятий 3 листопада, не передбачив підвищення встановленого законодавством мінімуму. Більше того, розмір соціальної допомоги, виплачуваної особам з інвалідністю, розраховується виходячи з установленого законом розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність і, отже, мають право на фінансову компенсацію від держави. Проте, розмір соціальної допомоги, встановлений для цієї категорії одержувачів, є меншим, ніж для решти категорій, навіть попри те, що витрати на життя осіб з інвалідністю часто вищі, перш за все через необхідність забезпечення відповідним транспортом і доступним житлом.
104. УВКПЛ занепокоєно тим, що умови, поставлені для отримання позик від міжнародних донорів, можуть ще більше обмежити здатність України забезпечувати право на соціальне забезпечення. 21 грудня Уряд України домовився з Міжнародним валютним фондом про встановлення верхньої межі соціальних виплат як умови отримання більших обсягів фінансування. Хоча докладної інформації про те, що це означатиме на практиці, немає⁶⁹, УВКПЛ стурбовано тим, що така умова може зробити життя осіб, які перебувають у вразливому положенні, ще важчим⁷⁰.

Право на достатній життєвий рівень, зокрема на житло

105. УВКПЛ продовжує документувати незадовільні житлові умови у районах, постраждалих від конфлікту, де у багатьох людей домівки пошкоджені чи зруйновані. Уряд прийняв постанову, в якій визначив порядок здійснення невідкладного ремонту будинків у районах, де бойові дії вже не ведуться⁷¹. УВКПЛ відзначає, однак, відсутність положень, які б забезпечували пріоритетну увагу до осіб, які перебувають у вразливому положенні, таких як літні люди, які складають більшість цивільних осіб, що залишаються в цих районах.
106. У районах центрального й західного регіонів України, які вважаються відносно безпечними, з припливом ВПО істотно зросла орендна плата⁷². Це змусило багатьох ВПО, зокрема тих, хто отримує житлову допомогу від Уряду, залишатися на тривалий час у погано обладнаних центрах колективного проживання. Наприклад, у січні 2023 року УВКПЛ спілкувалось з жінкою з інвалідністю, яка перебуває в такому центрі з квітня 2022 року, тому що не може дозволити собі орендувати приватне житло. У деяких випадках ВПО вирішили повернутися додому до районів, постраждалих від бойових дій. Наприклад, у жовтні-листопаді

⁶⁶ Постанова Кабінету Міністрів України від 16 квітня 2022 р. 3 457, доступна за посиланням <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2022-%D0%BF#Text>
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-2022-%D0%BF#Text>.

⁶⁷ УВКПЛ, Огляд ситуації у сфері прав людини в Україні, грудень 2022 р., доступний за посиланням www.ohchr.org/sites/default/files/documents/countries/ua/2022-12-02/HRMMU_Update_2022-12-02_EN.pdf

⁶⁸ Світовий банк, Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення, серпень 2022 р., с. 94, <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/37988> (дата останнього доступу - 30 листопада 2022 р.).

⁶⁹ Див. Лист про наміри та оновлений Меморандум про економічну та фінансову політику між МВФ і Україною.

⁷⁰ Світовий банк, Україна. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб на відновлення, серпень 2022 р.

⁷¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2022 р. № 473 про «Порядок виконання невідкладних робіт щодо ліквідації наслідків збройної агресії Російської Федерації, пов'язаних із пошкодженням будівель та споруд». Доступна за посиланням www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/building/normatyvno-pravove-regulyvannya-pytan-obstzheniya-ta-vykonannya-pershochergovuh-robot-z-vidnovlennya-poshkodzhennyh-obyektiv/.

⁷² За оцінками Уряду, середньомісячна плата за оренду однокімнатної квартири в 2022 році зросла на 32,7 відсотка, з 4294 грн до 5699 грн. У Львові середня вартість оренди збільшилася у 2,1 разу, до 10977 грн, а у Дніпропетровській області підвищення склало 65 відсотків. Див. sctp_22ue.xlsx (live.com)

2022 року три жінки й чоловік з Ізюма, Краматорська і Слов'янська повернулися до районів, де йшли бойові дії, оскільки не могли дозволити собі орендувати відповідне житло у безпечніших місцях.

107. Хоча Уряд прийняв програми доступної іпотеки, УВКПЛ зазначає, що ці програми навряд чи підтримають найбільш вразливих осіб і тих, хто залежить від соціальної допомоги, через установлену для ВПО процентну ставку в розмірі сім відсотків і вимоги щодо депозиту⁷³. Уряд поки ще не вжив заходи для забезпечення доступу найбільш уразливих груп до прийнятного за ціною житла⁷⁴.
108. Крім того, низка російських ракетних ударів по об'єктах критичної енергетичної інфраструктури з жовтня 2022 року серйозно вплинула на осіб, що мають проблеми з мобільністю, зокрема літніх людей і осіб з інвалідністю, які бояться користуватися ліфтами через можливе відключення електроенергії. Їм складніше виходити з квартири, тому вони не можуть отримати ліки та продукти й дістатися до пунктів обігріву, створених Урядом для забезпечення теплом, електроенергією та водою осіб, у яких відсутнє електропостачання⁷⁵.

С. ГРОМАДЯНСЬКИЙ ПРОСТІР ТА ОСНОВОПОЛОЖНІ СВОБОДИ

Свобода думок, вираження поглядів і зібрань

109. 13 грудня Парламент України ухвалив Закон «Про медіа», мета якого – оновити правову базу, що регулює роботу засобів масової інформації, й забезпечити її відповідність міжнародним нормам⁷⁶. УВКПЛ занепокоєно тим, що цей закон непропорційно сильно обмежує використання мов меншин у засобах масової інформації, посиливши вимоги до мовників щодо квот на використання державної мови. Новий закон вимагає від ліцензованих телемовників збільшити частку мовлення українською мовою на національному й регіональному рівнях із 75 до 90 відсотків, а на місцевому – з 60 до 80 відсотків. Законом передбачено преференційний режим для офіційних мов Європейського Союзу порівняно з іншими мовами меншин, проте обґрунтування цієї норми відсутнє. Він містить низку положень, що обмежують свободу думок, як-от заборона поширення матеріалів, які пропагують дії «держави-агресора», та заборона мовлення в Україні «громадянами та юридичними особами держави-агресора»⁷⁷. На думку УВКПЛ, ці положення не відповідають нормам щодо допустимих обмежень свободи вираження поглядів за МППЛ⁷⁸.

Свобода релігії або переконань

110. Упродовж звітнього періоду в Парламенті були зареєстровані три законопроекти в цих сферах. Законопроект № 8221 забороняє Російську Православну Церкву, а також діяльність релігійних організацій, які організаційно чи канонічно пов'язані з нею, а також забороняє їм орендувати державне чи приватне майно в Україні. Цей законопроект передбачає також заборону використання терміну

⁷³ Постанова № 856.

⁷⁴ Зареєстрований 30 березня 2022 р. законопроект, який дозволяє встановлювати граничну вартість оренди, ще не ухвалений.

⁷⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 17 грудня 2022 р. № 1401 «Питання організації та функціонування пунктів незламності». Доступна за посиланням <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-2022-%D0%BF#Text>.

⁷⁶ Закон набере чинності 31 березня 2023 року, за винятком окремих положень, які наберуть чинності в інші строки, як приписано законом.

⁷⁷ Передбачено виняток для «громадян держави-агресора», які мають дозволи на проживання в Україні.

⁷⁸ Обмеження свободи вираження поглядів, встановлені цим законом, є настільки широкими, що вони не відповідають критеріям необхідності та пропорційності таких обмежень, встановленим ст. 19(3) МППП і розтлумаченим Комітетом із прав людини. Окреслені в законі категорії щодо поширення матеріалів, які пропагують дії держави-агресора чи окупаційної держави, й матеріалів, серед учасників яких є особи, внесені до Переліку осіб, які створюють загрозу національному медіа-простору, за обсягом перевищують конкретні загрози національній безпеці. Крім того, законом заборонено фізичним або юридичним особам здійснювати мовлення в Україні просто тому, що вони є громадянами, резидентами держави-агресора чи окупаційної держави або пов'язані з такою державою, що виглядає дискримінаційним за характером і так само не відповідає нормам щодо допустимих обмежень, зазначених у ст. 19(3) МППП.

«православний» в назвах релігійних організацій, не пов'язаних із Православною Церквою України. УВКПЛ зазначає, що через нечітку правову термінологію та відсутність достатнього обґрунтування, обмеження свободи сповідувати свою релігію, передбачені цим законопроектом, не можуть вважатися такими, що «встановлені законом» і «є необхідними» в сенсі статті 18(3) Міжнародного пакту про громадянські і політичні права (МПГПП)⁷⁹.

111. Законопроект № 8262 спрощує порядок переходу релігійних громад з однієї релігійної організації до іншої, скасовуючи окремі формальні вимоги⁸⁰. Він також містить положення, які забороняють релігійним організаціям, афілійованим із центрами ухвалення рішень у Російській Федерації, орендувати державне та комунальне майно.
112. Законопроект № 8371 встановлено порядок припинення діяльності релігійних організацій, які мають зв'язки з Російською Федерацією. Вони названі «релігійними організаціями, афілійованими з центрами впливу релігійної організації (об'єднання), керівний центр (управління) якої знаходиться за межами України в державі, яка здійснює збройну агресію проти України».
113. СБУ провела обшуки (деякі з котрих вона назвала «заходами безпеки»)⁸¹ у кількох монастирях, офісах, закладах освіти та інших об'єктах нерухомості Української Православної Церкви (УПЦ)⁸² у Київській, Рівненській, Житомирській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Дніпропетровській, Хмельницькій, Черкаській, Волинській, Херсонській, Тернопільській, Полтавській та Закарпатській областях⁸³. У низці випадків співробітники СБУ допитали священнослужителів за допомогою поліграфа. СБУ підтвердила, що священникам УПЦ вручено щонайменше три повідомлення про підозру – два за статтю 161 Кримінального кодексу (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками), одне – за кількома обвинуваченнями, як-от посягання на територіальну цілісність і недоторканність України та заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України. Щонайменше двоє підозрюваних перебувають під цілодобовим домашнім арештом. УВКПЛ занепокоєно тим, що заходи держави, націлені на УПЦ, могли мати дискримінаційний характер. УВКПЛ нагадує також про необхідність забезпечити усім, кому висуваються кримінальні обвинувачення, користування повним спектром застосовних прав на справедливий судовий розгляд.

Закон про меншини

114. УВКПЛ звертає увагу на ухвалення 13 грудня Закону «Про національні меншини (спільноти) України». Вітаючи додаткові гарантії, надані національним меншинам⁸⁴, УВКПЛ, однак, занепокоєно тим, що закон не анулює різні положення українського законодавства, які передбачають різне ставлення до мов Європейського Союзу, мов корінних народів та інших мов меншин у низці сфер, як-от середня освіта, рекламна діяльність, друковані засоби масової інформації, прокат і показ кінофільмів, телебачення і

⁷⁹ 1 березня 2022 р. Україна повідомила Генеральному секретарю ООН про відступ від деяких із її зобов'язань у сфері прав людини згідно зі ст. 4 МПГПП. Україна повідомила Генеральному секретарю ООН про відмову від зобов'язань за ст. 3, 8(3), 9, 12, 13, 17, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26 і 27 МПГПП. Ст. 4(2) МПГПП конкретно передбачає неможливість відступу від ст. 18, яка містить, серед іншого, положення про свободу релігії.

⁸⁰ Наприклад, перехід дозволяється більшістю голосів присутніх членів громади, а не всіх її членів.

⁸¹ СБУ заявила, що були видані ордери, якими було санкціоновано проведення обшуків у Дніпрі, Рівному, Тернополі та деяких об'єктах у Києві.

⁸² Українська Православна Церква, яку часто неофіційно називають «Московським Патріархатом» (УПЦ), є однією з найбільших православних християнських релігійних організацій, що наразі діють в Україні. У лютому 2022 р. керівники УПЦ розкритикували дії Російської Федерації та заявили про розрив організаційних зв'язків із Російською Православною Церквою. Ці рішення УПЦ були пізніше офіційно оформлені шляхом внесення змін до її статуту.

⁸³ Процесуальні вимоги до слідчих дій (зокрема обшуків) відображені в Кримінальному процесуальному кодексі України. Хоча згадані заходи СБУ були аналогічні обшукам, офіційно ці дії були названі «заходами безпеки». СБУ не вказала, чому вона не застосовувала звичайну процедуру обшуку.

⁸⁴ Наприклад, ст. 10(2) Закону дозволяє особам, які належать до національних меншин, проводити публічні заходи (збори, конференції, мітинги, виставки, навчальні курси, семінари, тренінги, дискусії, форуми тощо) мовами цих національних меншин.

радіомовлення, видання і поширення книг, наукові публікації та комп'ютерне програмне забезпечення⁸⁵. Більше того, в тих районах, де особи, які належать до меншин, проживають в значній кількості, закон прямо не передбачає використання мов меншин у спілкуванні з державними органами або застосування географічних назв чи топонімів цими мовами⁸⁶. УВКПЛ занепокоєно також положенням, яке обмежує певні права національних меншин⁸⁷, які «належать до держави-агресора», на період дії воєнного стану та шість місяців після його припинення, що може становити порушення кількох прав, передбачених МПГПП.

D. ЗДІЙСНЕННЯ ПРАВОСУДДЯ ТА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

115. УВКПЛ продовжує здійснювати моніторинг кримінального переслідування за воєнні злочини в Україні. Упродовж звітного періоду українські суди визнали 20 військовослужбовців Збройних сил Російської Федерації винними у порушенні правил і звичаїв війни, зокрема за катування цивільних осіб, невибіркові обстріли цивільних об'єктів і розграбування цивільного майна. УВКПЛ вітає зусилля Уряду України з кримінального переслідування за воєнні злочини та захисту права жертв на істину й на ефективні засоби правового захисту, але має занепокоєння щодо загальної справедливості у певних провадженнях.

Зокрема, 12 виконавців були визнані винними й засуджені за їхньої відсутності (*in absentia*), що за деяких обставин може порушувати право особи бути присутньою на судовому засіданні. У цих випадках суди та органи прокуратури викликали відповідачів просто шляхом розміщення повідомлення в українських засобах масової інформації або на веб-сайтах судів. Такі заходи можуть бути недостатнім доказом того, що відповідачі були повідомлені про дати проведення судових розглядів і відмовилися від свого права бути присутніми⁸⁸.

116. Упродовж звітного періоду українські суди винесли обвинувальні вирокі 69 чоловікам із пов'язаних із Росією озброєних груп, які були захоплені як військовополонені після 24 лютого 2022 року. Їх було

⁸⁵ Таке різне ставлення передбачено Законом «Про забезпечення функціонування української мови як державної» та Законом «Про загальну середню освіту».

⁸⁶ Це може суперечити ст. 11.3 Рамкової конвенції про захист національних меншин і ст. 10.2 Європейської хартії регіональних мов або мов меншин.

⁸⁷ Це, зокрема, право на свободу мирних зібрань, право отримувати державне фінансування на заходи, пов'язані з реалізацією прав і свобод національних меншин, право представників неурядових організацій національних меншин брати участь у роботі консультативно-дорадчих органів державних адміністрацій або місцевих рад і інші права, згадані у п. 3 розділу «Прикінцеві та перехідні положення» закону.

⁸⁸ Комітет ООН із прав людини у справі «Малекі проти Італії» зробив висновок про те, що держава несе тягар доведення для демонстрації того, що обвинуваченого було «своєчасно викликано» та «поінформовано про провадження проти нього». Комітет заявив, що, перш ніж розпочинати судовий розгляд *in absentia*, національний суд зобов'язаний перевірити, що обвинувачений фактично знав про справу. Просто здійснити кроки для інформування обвинуваченого і вважати в світлі цих кроків, що обвинувачений дійсно дізнався про провадження проти нього, недостатньо.

обвинувачено, зокрема, у посяганні на територіальну цілісність, державній зраді, участі в терористичній організації, участі в незаконному збройному формуванні та незаконному володінні вогнепальною зброєю. Цими вироками було передбачено позбавлення волі на строк від 11 до 15 років. В інтерв'ю з УВКПЛ десять військовополонених повідомили, що суди не розглянули кримінальні обвинувачення проти них, і заявили, що визнали себе винними лише для того, щоб їм негайно винесли вирок і включили їх в обмін військовополоненими. УВКПЛ нагадує, що засудження членів пов'язаних із Росією озброєних груп за дії, що полягають просто в участі в бойових діях, порушує їхній привілей комбатантів. Більше того, УВКПЛ із тривогою зазначає, що у справах про державну зраду⁸⁹, де умисел є обов'язковим елементом складу злочину, українські суди не врахували вплив примусового вербування багатьох членів пов'язаних із Росією озброєних груп⁹⁰.

117. УВКПЛ продовжило також стежити за кримінальними провадженнями щодо цивільних осіб, яких піддано судовому переслідуванню за злочини, пов'язані з конфліктом⁹¹. Упродовж звітного періоду українські суди винесли 271 вирок у таких справах проти 273 осіб (179 чоловіків і 94 жінок). УВКПЛ, як і раніше, занепокоєно тим, що відповідачам часто відмовляють у можливості звільнення під заставу, що може піддати їх необґрунтованому тиску, як уже повідомлялося раніше⁹². Викликає занепокоєння той факт, що 26 серпня 2022 року слідчий суддя Красногвардійського районного суду м. Дніпро не дозволив УВКПЛ спостерігати за слуханням про звільнення під заставу в кримінальній справі, пов'язаній з конфліктом, посилаючись на захист здоров'я сторін під час карантину через COVID-19⁹³. За підсумками аналізу 909 судових рішень у кримінальних справах, пов'язаних із конфліктом, УВКПЛ встановило, що в усіх справах, крім 30, суди залишили відповідачів під вартою до завершення кримінальних проваджень. Щодо цього УВКПЛ із занепокоєнням зазначає, що Голова СБУ заявив в інтерв'ю ЗМІ, що його відомство зустрілося з головами Верховного Суду і апеляційних судів із метою забезпечити, щоб осіб, які затримані у зв'язку з конфліктом і перебувають під вартою в очікуванні судового рішення, не звільняли з-під варти до завершення проваджень⁹⁴.
118. УВКПЛ вітає висловлене Офісом Генерального прокурора України зобов'язання розслідувати всі твердження про неналежне поводження з військовополоненими, але з жалем відзначає брак істотних зрушень у цих розслідуваннях і те, що жодну справу ще не передано до суду. Викликає занепокоєння той факт, що з 24 лютого 2022 року УВКПЛ зафіксувало під час інтерв'ю та з відкритих джерел сім інцидентів із позасудовими стратами приблизно 25 військовополонених і осіб, які втратили здатність брати участь у бойових діях (*hors de combat*), вчинені, як стверджується, Збройними силами України. Стосовно щонайменше п'яти з цих інцидентів, у яких жертвами стали 22 особи, Україна розпочала досудове розслідування. УВКПЛ зазначає, що ці розслідування ще не призвели до висунення обвинувачень жодному з імовірних виконавців.

⁸⁹ Хоча МГП прямо не забороняє кримінальне переслідування за державну зраду комбатантів, які дезертирували, УВКПЛ занепокоєно з приводу того, що кримінальне переслідування за державну зраду осіб, що служать у пов'язаних із Росією озброєних групах, не відповідає принципу імунітета комбатанта.

⁹⁰ Див. ст. 370 Кримінального процесуального кодексу України, № 4651-VI від 12 квітня 2012 р.

⁹¹ Злочини проти основ національної безпеки (ст. 109-114² Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу), окремі злочини проти громадської безпеки (ст. 258-258⁵ Розділу IX Особливої частини Кримінального кодексу), злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (ст. 436-438 Розділу XX Кримінального кодексу).

⁹² УВКПЛ, Права людини в контексті відправлення правосуддя у кримінальних справах, пов'язаних з конфліктами в Україні, квітень 2014 р. – квітень 2020 р. Див. ст. 9 МПГПП; Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 35.

⁹³ УВКПЛ зазначає, що ані суддя, ані сторони не користувалися засобами захисту, наприклад, масками, на початку слухання, перш ніж УВКПЛ було наказано залишити залу суду. 13 вересня УВКПЛ надіслало до суду листа з проханням про надання суддею матеріалів слухання (зокрема відео- і аудіозаписів), але відповіді не отримало.

⁹⁴ Див. інтерв'ю на Youtube, Букет бавовни від очільника СБУ, Наталія Мосейчук – Василь Малюк, 21 грудня 2022 р., дата останнього доступу – 10 березня 2023 р., www.youtube.com/watch?v=TmvSXKejas0&t=1084s&ab_channel=%D0%9D%D0%B0%D1%82%D0%B0%D0%BB%D1%96%D1%8F%D0%9C%D0%BE%D1%81%D0%B5%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA.

Закон про колабораційну діяльність

119. За інформацією Офісу Генерального прокурора України, станом на 31 січня 2023 року відкрито 4291 кримінальне провадження за статтею 111¹ Кримінального кодексу України за колаборацію з Російською Федерацією⁹⁵. УВКПЛ занепокоєно тим, що закон про колабораційну діяльність не відповідає МППЛ і МГП. Зокрема, закон поширюється на осіб, що без примусу виконують роботу для окупаційної влади, серед яких можуть бути працівники освіти, медичні працівники, а також інші особи, які надають основні послуги. Це положення не відповідає принципам, які лежать в основі правових норм щодо окупації відповідно до МГП⁹⁶, дотримання яких припускає певний рівень співпраці між окупаційною та місцевою владою. Крім того, статті 50 і 56 Женевської конвенції IV прямо вимагають співпраці національних і місцевих органів влади з окупаційною державою для забезпечення функціонування медичних закладів і закладів освіти й догляду для дітей.
120. Більше того, використання у статті 111¹ нечіткої та суб'єктивної термінології недостатньо відповідає нормам міжнародного права в галузі прав людини щодо обмежень прав на свободу, особисту недоторканність і свободу вираження поглядів⁹⁷ або принципу законності⁹⁸. УВКПЛ стурбовано також очевидною відсутністю пропорційності між правопорушеннями й застосовними санкціями.
121. Крім того, широкі формулювання в законі⁹⁹, якими фактично встановлено кримінальну відповідальність за всі види зайнятості та господарської діяльності на окупованій території, можуть вплинути на здійснення права на працю і права на достатній життєвий рівень¹⁰⁰ мешканцями території, окупованої Росією¹⁰¹. УВКПЛ занепокоєно тим, що закон може мати далекосяжний вплив не лише на права осіб, які живуть на окупованій території, а й на соціальну згуртованість і, в кінцевому підсумку, на майбутні зусилля з реінтеграції¹⁰².

Цивільні особи, піддані кримінальному переслідуванню за ймовірне вчинення злочину колабораційної діяльності

122. Упродовж звітного періоду УВКПЛ провело інтерв'ю з вісьмома особами (трьома чоловіками та п'ятьма жінками), підданими судовому переслідуванню за ймовірний злочин колабораційної діяльності. Зокрема, п'ять із цих осіб були обвинувачені у колабораційній діяльності за

⁹⁵ Ця стаття, якою введено кримінальну відповідальність за колаборацію з «державою-агресором», була додана Законом № 2108-ІХ, який був ухвалений Парламентом України 3 березня 2022 р. Закон передбачає покарання за широкий спектр діянь, як-от заперечення здійснення агресії проти України, робота на окупаційну владу й передача їй майна, зайняття посад у судах або правоохоронних органах окупаційної держави. Санкції включають позбавлення правопорушників права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, конфіскацію приватного майна, позбавлення волі на строк аж до довічного.

⁹⁶ Згідно з цими принципами окупаційна держава не набуває суверенітету над окупованою територією і зобов'язана підтримувати максимально нормальну життєдіяльність на окупованій території.

⁹⁷ Згідно з МППЛ, ці права можуть бути обмежені тільки з дотриманням суворих умов (див. ст. 9(1) і 19(3) МПГПП і ст. 1 Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод). Одна з цих умов полягає в тому, що такі обмеження повинні бути передбачені законом, який має бути сформульований з достатньою точністю, з тим, щоб особа могла відповідним чином регулювати свою поведінку (див. Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 35, п. 22; Комітет із прав людини, Зауваження загального порядку № 34, п. 25; Європейський суд з прав людини, справа «Бейелер проти Італії» [Велика палата], п. 109).

⁹⁸ Ст. 15 МПГПП вимагає, щоб «усі елементи злочину були прямо і точно включені в правові визначення злочинів» (A/HRC/10/3/Add.2, п. 53).

⁹⁹ Закон передбачає кримінальну відповідальність за «провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором» або окупаційною владою. Сфера такої «взаємодії» не визначена.

¹⁰⁰ Закріплений у ст. 6 і 11 Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права.

¹⁰¹ Дійсно, знаючи, що їх можуть піддати суворому покаранню за колабораційну діяльність, такі особи можуть бути фактично змушені припинити працювати на окупованій території. Це, у свою чергу, може призвести до втрати ними доходів і, отже, обмежити доступ їх та їхніх сімей до належного харчування, одягу, житла, опалення та інших житлових умов.

¹⁰² УВКПЛ зазначає, що після ухвалення закону у Парламенті було зареєстровано низку законопроектів із змінами до цього закону. Проте, ці законопроекти також викликають занепокоєння стосовно їхньої відповідності міжнародним нормам.

продовження роботи в міській державній адміністрації або під окупаційними органами влади, коли їхні села й містечка були окуповані¹⁰³. В одному випадку літня жінка, яка добровільно, без приєднання до окупаційних органів влади, почала роздавати їжу, була обвинувачена в колабораційній діяльності, й тепер їй загрожує позбавлення волі на 15 років. Крім того, кілька осіб, підозрюваних у колаборації з Російською Федерацією, поскаржилися на свавільний арешт, тримання під вартою без зв'язку з зовнішнім світом у неофіційних місцях, катування або жорстоке поводження під час допитів із метою отримання зізнань, відмову в отриманні правової допомоги або інші порушення права на справедливий судовий розгляд.

¹⁰³ УВКПЛ отримало інформацію про те, що для того, щоб виявити осіб, які співпрацювали з Російською Федерацією в районах, нещодавно повернутих Україною, співробітники СБУ часто допитували осіб, які залишалися у своїх селах під час російської окупації. Такі заходи проводилися під час так званих «фільтраційних» процедур.

VI. ТЕХНІЧНА СПІВПРАЦЯ ТА РОЗБУДОВА СПРОМОЖНОСТІ

123. Упродовж звітнього періоду УВКПЛ опублікувало свою 34-ту періодичну доповідь щодо ситуації з правами людини в Україні, тематичну доповідь про вбивства цивільних осіб у Київській, Чернігівській та Сумській областях і тримісячний огляд ситуації з правами людини в Україні. УВКПЛ також видавало щотижневі довідки про втрати серед цивільних осіб в Україні. Публічні доповіді УВКПЛ є важливим інструментом адвокаційної роботи, яку різноманітні суб'єкти проводять з Урядом на предмет кращого дотримання, захисту і здійснення прав людини на основі достовірної та перевіреної інформації про порушення прав людини та гуманітарного права, вчинені в Україні, що дозволяє вживати заходи для захисту жертв і притягнення порушників до відповідальності.
124. УВКПЛ вело постійну адвокаційну роботу з Урядом України щодо захисту військовополонених. У листопаді воно випустило дві заяви, де виклало висновки ММПЛУ про поводження з військовополоненими. УВКПЛ також проводило адвокаційну роботу з Парламентом України й надавало йому технічні поради, зокрема рекомендації щодо внесення змін до кількох законів із метою приведення їх у відповідність до міжнародних норм і кращих практик. УВКПЛ надало Офісу Генерального прокурора дані про жертви серед дітей з числа цивільних осіб за 2014-2021 роки з метою підтримання зміцнення національного потенціалу для реєстрації жертв серед цивільного населення.
125. Під час свого візиту до України у грудні 2022 року Верховний комісар із прав людини Фолькер Тюрк зустрівся з посадовими особами Уряду і закликав їх до строгого дотримання міжнародного права в галузі прав людини й міжнародного гуманітарного права, рекомендував забезпечити відповідальність перед усіма жертвами конфлікту й виступив за зміцнення верховенства права, громадянського простору та демократичного суспільства в Україні. Він зустрівся також з організаціями громадянського суспільства і сім'ями жертв та військовополонених.
126. УВКПЛ надавало підтримку Групі установ ООН в Україні (ГУ ООН), зокрема, через підготовку спільних матеріалів ГУ ООН для подання до Комітету ООН з прав осіб з інвалідністю й Комітету ООН із ліквідації дискримінації щодо жінок. УВКПЛ також координувало підготовку коментарів, спільно з ПРООН і УВКБ ООН, до зміненої національної стратегії України з прав людини. Крім того, УВКПЛ підготувало регулярні огляди щодо шести серйозних порушень щодо дітей під час війни та координувало підготовку матеріалів ГУ ООН з сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, для Генерального секретаря ООН.
127. Упродовж звітнього періоду ММПЛУ опублікувала 3 заяви та 43 пости в соціальних мережах, а також була згадана в понад 665 статтях у ЗМІ.

VII. ВИСНОВКИ ТА РЕКОМЕНДАЦІЇ

128. Минув рік із того часу, як Російська Федерація розпочала повномасштабний збройний напад на Україну, а бойові дії продовжують спричиняти тяжкі наслідки для дітей, жінок і чоловіків по всій країні. УВКПЛ вкотре закликає Російську Федерацію негайно припинити свій збройний напад, а всі сторони конфлікту - повністю дотримуватися своїх зобов'язань за МППЛ та МГП і активно добиватися справедливого і міцного миру, відповідно до Статуту ООН і міжнародного права, шляхом посилення дипломатичних зусиль і діалогу. Воно також закликає всі держави-члени підтримати таке врегулювання цього міжнародного збройного конфлікту.
129. Хоча УВКПЛ не змогла оцінити дотримання МГП в кожному окремому інциденті, характер, частота, масштаб і тяжкість жертв серед цивільних осіб та руйнування й пошкодження цивільних об'єктів – зокрема лікарень і шкіл – переконливо свідчать про те, що мали місце регулярні порушення МГП.
130. УВКПЛ серйозно занепокоєно, зокрема, випадками вбивств, насильницьких зникнень, сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, примусового переміщення й депортації, примусового призову, катувань та інших видів жорстокого поводження з військовополоненими, значними обмеженнями громадянських і політичних прав та масштабним впливом збройного конфлікту на здійснення економічних, соціальних і культурних прав усіма верствами суспільства. УВКПЛ нагадує всім сторонам конфлікту, що інформація, наведена в його доповідях, спрямована на те, щоб дозволити носіям обов'язків ужити заходи для захисту жертв, притягнення правопорушників до відповідальності, надання засобів правового захисту й запобігання подальшим порушенням. УВКПЛ нагадує, що відповідальність має бути забезпечена на всіх рівнях, з пріоритетною увагою до підходу, орієнтованого на жертву, й до надання підтримки постраждалим. Слід також розглянути питання про національні програми репарації й допомоги жертвам, не очікуючи офіційних результатів судових розглядів.
131. УВКПЛ закликає виконати нижченаведені рекомендації, багато з яких уже були викладені в попередніх доповідях:
132. Усім сторонам конфлікту:
- a) завжди й за будь-яких обставин поважати та забезпечувати повагу до міжнародного права прав людини та МГП;
 - b) забезпечувати повне дотримання принципів МГП щодо розрізнення, пропорційності та запобігання, зокрема уникати використання зброї вибухової дії в населених районах, застосування або встановлення важких озброєнь чи інших військових цілей у населених районах або поблизу них;
 - c) забезпечити своєчасне та ефективне розслідування всіх тверджень про порушення МГП і прав людини, зокрема, про ймовірні катування, жорстоке поводження, свавільне тримання під вартою та сексуальне насильство; забезпечити належне кримінальне переслідування ймовірних правопорушників, включно з особами, які обіймають командні посади; підтримувати права жертв та їхніх сімей на встановлення істини, справедливості і відшкодування завданої шкоди;
 - d) дотримуватися МППЛ і МГП щодо поводження з військовополоненими та особами, які перебувають у стані *hors de combat*, а також розслідувати та переслідувати в судовому порядку всі випадки серйозних порушень МГП у зв'язку з поводженням із ними, незалежно від приналежності порушників;

- e) припинити судове переслідування військовополонених, які мають право на статус комбатанта згідно з МГП, за дії, які за своєю сутністю є просто участю в бойових діях;
- f) сприяти тому, щоб родичам військовополонених регулярно надавалася інформація про їхніх близьких, зокрема про місце їхнього інтернування та стан здоров'я, і щоб військовополонені могли вести листування із зовнішнім світом відповідно до вимог до держави, яка затримує, згідно з Женевською конвенцією III та вимогами МППЛ;
- g) надати УВКПЛ та іншим незалежним міжнародним спостерігачам безперешкодний конфіденційний доступ до всіх місць тримання під вартою, включно з місцями інтернування військовополонених, незалежно від їхнього розташування;
- h) забезпечити гарантії справедливого судового розгляду для всіх осіб, які переслідуються в судовому порядку у зв'язку з міжнародним збройним конфліктом, зокрема, для військовополонених;
- i) створити дієвий механізм простеження сімейних зв'язків і возз'єднання з сім'ями дітей, переміщених на окуповану територію України й до Російської Федерації;

133. Російській Федерації:

- j) негайно припинити збройний напад, який розпочався 24 лютого 2022 року на території України, та виконати повною мірою обов'язкову постанову про тимчасові заходи Міжнародного суду ООН від 16 березня 2022 року;
- k) забезпечити, щоб будь-яка евакуація, зокрема дітей, проходила з повним дотриманням МППЛ і МГП;
- l) негайно припинити практику свавільного затримання та насильницьких зникнень і розслідувати випадки, скоєні Збройними силами та правоохоронними органами Російської Федерації, з метою переслідування та покарання відповідальних, а також забезпечити ефективні засоби правового захисту для жертв;
- m) негайно звільнити всіх цивільних осіб, які зазнали насильницького зникнення та свавільного затримання з боку Збройних сил і правоохоронних органів Російської Федерації;
- n) забезпечити, щоб будь-яке надання амністії здійснювалося з дотриманням міжнародного права і не охоплювало тяжкі порушення МППЛ, серйозні порушення МГП або інші міжнародні злочини;
- o) вжити всі необхідні запобіжні заходи для попередження сексуального насильства та забезпечити у своїх збройних силах політику його нульової толерантності, зокрема шляхом видачі чітких наказів, що забороняють сексуальне насильство щодо цивільних осіб, військовополонених, а також щодо військовослужбовців власних сил, і шляхом притягнення порушників до відповідальності;
- p) забезпечити, щоб адвокати та правозахисники у Криму могли виконувати свої професійні обов'язки без залякування, перешкод, утиску чи неналежного втручання;

- q) поважати права на свободу думок і вираження поглядів, мирних зібрань, об'єднання, переконань, совісті та релігії й забезпечувати, щоб ці права могли здійснюватися без дискримінації всіма особами та групами осіб на територіях, які знаходяться під її окупацією, а також уживати заходи для створення умов, що сприяють вільному обміну інформацією та ідеями;
- г) утримуватися від встановлення масових обмежень на веб-сайти соціальних мереж або на веб-сайти ЗМІ та організацій громадянського суспільства;
- s) забезпечити фізичним особам у Криму можливість висловлювати думки з критикою уряду чи збройного нападу Російської Федерації на Україну, без будь-яких каральних заходів, ув'язнення чи інших санкцій, основою для яких є зміст висловлювання;
- t) припинити призов громадян України, які проживають у Криму, до своїх збройних сил і будь-який тиск або пропаганду, спрямовані на забезпечення добровільного вступу до збройних сил;
- u) надати представникам і співробітникам міжнародних правозахисних і гуманітарних організацій, включно з організаціями системи ООН, повний, безперешкодний, своєчасний і безпечний доступ до осіб, які були переміщені з районів України, постраждалих від конфлікту, до Російської Федерації або до районів України, які контролюються Збройними силами Російської Федерації;
- v) зміцнювати співпрацю та оперативний обмін інформацією з УВКПЛ шляхом створення й гарантування спеціалізованих каналів зв'язку;
- w) дотримуватися заборони зміни особистого статусу дітей, переміщених з України, включно з громадянством, і усиновлення (удочеріння) в умовах надзвичайної ситуації чи відразу після неї, згідно з міжнародними нормами;
- x) забезпечити, щоб не здійснювалося усиновлення (удочеріння) дітей, розлучених із батьками, під час міжнародного збройного конфлікту та відразу після нього.

134. Верховній Раді та Кабінету Міністрів України:

- y) привести нещодавно ухвалені закони «Про медіа» та «Про національні меншини (спільноти) України» у повну відповідність до міжнародних норм;
- z) забезпечити, щоб законопроекти №№ 8221, 8262 і 8371 повністю відповідали вимогам статей 18 («свобода сповідувати релігію та переконання») і 22 («свобода об'єднання») МПГПП.

135. Органам державної влади та місцевого самоврядування в Україні:

- aa) вжити ефективні заходи для забезпечення того, щоб усі жертви сексуального насильства й катувань могли отримати, безпечно, конфіденційно, з урахуванням ґендерного аспекту та швидко доступ до належних медичних і психологічних послуг, включно з послугами з охорони сексуального та репродуктивного здоров'я, як-от пост-контактна профілактика (ПКП) та екстрена контрацепція;
- bb) вжити ефективні заходи для забезпечення переміщеним особам літнього віку та особам з інвалідністю можливості доступу до своєчасних та кваліфікованих послуг з охорони здоров'я та реабілітації;
- cc) продовжувати зусилля щодо деінституціоналізації осіб з інвалідністю, зокрема тих, хто був евакуйований із місць активних бойових дій до безпечніших регіонів;

- dd) забезпечити надання достатньої соціальної допомоги всім, кому вона потрібна, через подальше спрощення адміністративних вимог і процесів та розширення визначення людей, які вважаються переміщеними або перебувають у небезпечній ситуації, а також вжити достатні заходи для забезпечення доступу кожної людини до належного та доступного за ціною житла;
- ee) забезпечити справедливий, ефективний та негайний доступ жертв і постраждалих до правосуддя. Розглянути питання про національні програми репарації, які передбачають надання жертвам необхідної медичної, психосоціальної, фінансової та інших форм допомоги.

136. Офісу Генерального прокурора, Державному бюро розслідувань та іншим правоохоронним органам:

- ff) видати внутрішні інструкції з ефективного розслідування заяв про сексуальне насильство, жорстоке поводження та катування, на основі міжнародних стандартів і практики (наприклад, Стамбульського протоколу й Міжнародного протоколу із документування та розслідування сексуального насильства в конфлікті), проводити розслідування за такими заявами з належним урахуванням прав, потреб і побажань постраждалих, беручи до уваги ґендерний аспект і вік;
- gg) розслідувати та переслідувати в судовому порядку всі випадки насильницьких зникнень, щоб притягнути до відповідальності всіх порушників незалежно від їхньої приналежності, а також забезпечити жертвам ефективні засоби правового захисту.

137. Судовій владі України:

- hh) поважати та захищати права на належну правову процедуру та справедливий судовий розгляд для всіх осіб, обвинувачених у злочинах у зв'язку зі збройним нападом Російської Федерації, включно з воєнними злочинами, й забезпечувати всебічне здійснення цих прав; зокрема, забезпечити повагу до презумпції невинуватості, права на ефективну правову допомогу та права на розгляд справи незалежним і неупередженим судом;
- ii) поважати та застосовувати міжнародні стандарти у сфері прав людини під час обрання досудових заходів щодо осіб, які обвинувачуються у злочинах, пов'язаних із конфліктом, зокрема, не обмежувати досудові запобіжні заходи лише триманням під вартою.

138. Міжнародній спільноті:

- ij) закликати сторони дотримуватися МППЛ та МГП в Україні, а також колективно працювати над забезпеченням засобів правового захисту, відшкодування збитків і завданої шкоди за порушення й над запобіганням подальшим порушенням;
- kk) підтримувати зусилля щодо забезпечення відповідальності на національному та міжнародному рівнях за всі порушення МППЛ та МГП, вчинені в Україні, та працювати над забезпеченням, у відповідних випадках, ефективної координації та узгодженості дій між суб'єктами, що забезпечують притягнення до відповідальності на національному, регіональному та міжнародному рівнях;
- ll) підтримувати національні установи, місцеві мережі громадянського суспільства та інші відповідні суб'єкти шляхом надання ресурсів і зміцнення їхньої

спроможності для роботи з постраждалими, зокрема від сексуального насильства, катувань або інших форм жорстокого поводження та насильницького зникнення, й для надання комплексної допомоги без будь-якої дискримінації, особливо в невеликих містах та сільських районах;

- mm) підтримувати виконання оновленого Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека»;
- nn) підтримувати правозахисників, зокрема мережі жінок-правозахисниць, які працюють для захисту прав людини в Україні;
- oo) допомагати Україні в розширенні її можливостей для проведення безпечних, ефективних і дієвих операцій з розмінування, підтримувати програми інформування цивільних осіб про ризики, спричинені мінами й ВЗВ, особливо в районах, над якими Україна відновила контроль.

ОБ'ЄДНАНІ НАЦІЇ
ПРАВА ЛЮДИНИ
УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА

Україна
